

KARAMAN SÜRGÜNLERİ (1467 - 1474)

HASAN BASRİ KARADENİZ*

Osmanlı Devletinde Sürgünler

Osmanlı Devleti, “sürgün” üvarlığını devam ettirdiği her dönemde siyasî, stratejik, asayiş ve iskân amaçlı, bir usul olarak benimsedi. Bazen bir sürgün bahsedilen hedeflerin tümünü veya bir kaçını, en azından ikisini kapsayabilmekteydi. Bu sebeple sürgün devlet adına birçok faydayı bir arada sağlayan yöntem oldu. Osmanlı Devleti sürgünü genelde siyasî hedefleri için kullandı. Sürgünler yeni fethedilen Rumeli'nin Türkleşmesi, dolayısıyla vatan yapılabilmesi amacı ile ağırlıklı olarak Anadolu'dan bu coğrafyaya yapılmış ise de yukarıda bahsedilen sebepler doğrultusunda buradan da İstanbul ile civarına ve Anadolu'ya da sürgünler vuku buldu.

Osmanlı Devleti sürgün yöntemini, reâyânın şerî, örfî veya divânî vergiler gibi devlete karşı yükümlü oldukları bir sorumluluk şeklinde algılamakta ve uygulamakta idi. Nitekim ilk Osmanlı kroniklerinden Aşıkpaşazâde, I. Bayezid zamanında Saruhan bölgesinden Rumeli'ye yapılan sürgünlerden bahsederken, bundan halkın incindiğini, fakat bu uygulamanın padişah kanunu (töre) olduğunu, hoş karşılanmasa da, yeni fethedilen yerlerin mamur hale gelmesi için sürgünün zorunlu bir yöntem olduğunu bir şiir ile belirtir:

“Kanundur padişahlar sürgün ede
Ki ya'ni bir dahı El ma'mur ede

Ve gerçeincinür halk ol seferden
Bu Tanrı takdirü dürdahı nede

Gözetsen takdiri hoş muti' olsa
Olur rahat ki ol nasîbüm ede”¹.

Diğer hizmetler gibi bu halk için ağır ve kabulü çok güç yükümlülük olan sürgün, belli usuller ve yine belli nispetler ölçüsünde yapılırdı². Mesela, 1571'de Kıb-

* Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya/TÜRKİYE, basri.karadeniz@dpu.edu.tr

¹ Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âli Osman*, Haz. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri-I*, İstanbul 1949, s. 141-142.

ris'in fethinin ardından buraya yapılacak sürgüne tâbi yerler halkının on haneden biri sürgün kapsamında idi³. Osmanlı Devleti, birçok hizmetten halkın bazısını muâf tuttuğu gibi, sürgünden de bazı kasaba ve köy halkını muâf saydı. Mesela, ücra yerde deniz kenarında düşman saldırısına açık olduğu sebepten Ayasoluğ kasabasının halkı 1521'de fethedilen Rodos adasına yapılan sürgünden muâf tutuldu. Yine, civar şehirlerden halk Kıbrıs'a sürgün edilirken, II. Selim tarafından henüz kurulmakta olan Sultaniye (Karapınar) kasabasına civardan gelip yerleşecek halk bu sürgünden muâf sayıldı⁴.

Öte yandan bu uygulamanın muhatabı insanlar olduğuna göre, sürgün edilenlerin sonuçta bir yere iskânları söz konusudur. Osmanlı Devleti, yeni fethettiği yerlerde hem harap yerleri iskân ederek toprağı verimli duruma getirmek, hem de yol boyunca köy ve kasabalar kurmak suretiyle nakliyat ve seyahatü güvenli hale getirmek, son olarak da yabancı bir ülkede askerî ve siyasi emniyeti temin amacıyla sürgün yoluna gitti⁵.

Balkanların ilk fetih yıllarında başta Karasi bölgesinden olmak üzere, birçok aile kendiliğinden çiftini çubuğunu satarak karşı tarafa geçip, şehir ve köylere yerleşti. Kemalpaşazâde'nin anlatımı ile Anadolu halkı, ev ve barklarını terk edip, akıncılığa gönül verdi. Tarım araçlarını, öküzlerini, danalarını satıp, at ve silah aldılar. Böylece Rumeli'ye geçenlerin bazısı yerleşip ziraat ile meşgul olurken, bazısı askerliği tercih edip gazi oldular⁶.

Fakat Rumeli'nin iskânında gönüllü gidenlerin sayısı yeterli olmayınca Osmanlı Devleti, bu coğrafyanın Türkleşmesi için sürgün usulüne başvurdu. Devlet sürgünde yerleşik reâyâyâ göre hayat tarzları icabı çok daha kolay yer değiştirebilen konar-göçerlerden daha fazla oranda istifade etti. Bu vesile ile hem onların cengâverliklerinden faydalandı hem de Anadolu'da onların yaptıkları bazı şekavetleri önlemeyi amaçladı. Balkanlar'da bulunan Naldöken, Tanrıdağı, Selanik, Ofçabolı, Vize ve Kocacık Yörükleri bu kabildendir⁷. İlk önce Karasi vilâyetine yeni gelmiş olan konar-göçer deveci (buğurcu) Araplar, Rumeli'ne sürgün edildi ve Rumeli'de fethedilen hisarların civarına yerleştirildi⁸. I. Murad döneminde Saruhan ilinde (civarında) ki konar-göçerler Serez'e gönderildi. Yıldırım Bayezid devrinde yine Saruhan ilinde sakin olup, Menemen ovasında kışlayan konar-göçerler tuz yasağına uymadıkları için

² Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İÜ İFM*, C.XI, (İstanbul 1949-1950), s. 546.

³ Barkan, a.g.m., s. 551.

⁴ *BOA.K.K. Ahkâm Defteri*, nr.67, s. 668.

⁵ Barkan, a.g.m., C.XIII, s. 57-58.

⁶ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, II. Defter, Haz. Ş. Turan, Ankara 1991, s.156-157.

⁷ Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul 1957, s. 53-91.; Barkan, a.g.m., s. 66-67.

⁸ Aşıkpaşazâde, a.g.e., s. 124.

Filibe ovasına sürgün edildiler. Ayrıca, bu Padişahın Bizanslılar ile anlaşması sonucu, Taraklı Yenicesi halkı İstanbul'a sürgün edildi ve burada onlar için bir mahalle kuruldu⁹. Çelebi Mehmed zamanında bizzat Padişah Çorum taraflarında sakin kalabalık Tatar (Moğol) evlerini Filibe civarına sürgün etti¹⁰. Ayrıca, gerek görüldüğünde Rumeli'nin bir yerinden başka bir yerine de sürgünler yapıldı. 1430 yılında Selanik ikinci kez fethedilince, hemen yakınında yer alan Yenice Vardar'da ikamet eden Türkler, bu şehre sürgün edilip yerleştirildiler¹¹.

Buna mukabil, Osmanlı Devleti yine uçlarda stratejik yerlerdeki Gayrimüslim reâyâyı zaman zaman iç bölgelere sürdü. Mesela, I. Bayezid döneminde Bulgarların başşehri Tırnova fethedilince buranın halkının bir kısmı Anadolu'ya nakledildi¹². Musa Çelebi kısa süren saltanatında (1411-1413) Sırbistan'dan bazı Sırları iç bölgelere gönderdi ve buralarda iskân etti¹³. Fatih, İstanbul şehrinin yiyecek ihtiyacını temin amacıyla Mora ve Sırbistan seferinden dönüşte 35.000 köylüyü İstanbul yakınlardaki boş köylere yerleştirdi¹⁴. Yine XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde, Belgrad'ın fethinin ardından bir kısım halk İstanbul'a iskân edildi¹⁵. Stratejik öneme haiz Sirem bölgesinden getirilen Gayrimüslim halk da Trakya'da Malkara civarındaki köylere yerleştirildi¹⁶. Bundan başka aşağıda üzerinde durulacağı üzere, Fatih hükümdarlığı döneminde gerek memleket içinden gerekse fethedilen birçok yerden yeniden imar ettiği İstanbul'a binlerce halkı sürüp iskân etti.

Osmanlı Devleti'nin iskân amacı ile yaptığı sistemli bir sürgünde, 1571'de Kıbrıs'ın fethinin ardından buranın hem Türkleştirilmesi hem de şenlendirilmesi için yapıldı. Bu sürgün bir bölge halkının top yekûn sürgünü olmayıp Anadolu, Karaman, Rum ve Zulkadriye eyaletlerindeki şehir ve köyler halkından her on haneden bir hanenin Kıbrıs'a göçürülmesi şeklinde uygulandı. Kıbrıs'a gidenler gönüllü olduğu gibi, çeşitli suçları işleyenlerde Kıbrıs'a sürüldü¹⁷. Osmanlılar sürgün usulünü klasik reâyây yanında askerî görevliler için de kullandı. Mesela, II. Murad'ın ilk yıllarında Saruhan bölgesinden bazı sipahiler Rumeli'ye sürgün edildi¹⁸.

⁹ Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nüma*, Yay. M. A.Köymen- F.R.Unat, C.I, Ankara 1987, s. 243, 331, 339.

¹⁰ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, Haz. Nihal Atsız, İstanbul 1972, s. 74.

¹¹ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 173.

¹² Şerif Baştaç, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989, s. 84.

¹³ Konstantin Kosteneçki, *Stefan Lazareviç, Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu*, Çev. Hüseyin Mevsim, İstanbul 2009, s. 83.

¹⁴ Halil İnalçık, *Ottoman Empire The Classical Age (1300-1600)*, London 1973, s. 141

¹⁵ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C, II, İstanbul 2005, s. 328.

¹⁶ Feridun M. Emecen, "XVI. Asır Başlarında Bir Göçün Tarihiçesi Gelibolu'da Sirem Sürgünleri", *JOS (Osmanlı Araştırmaları)*, S.X., İstanbul 1990, s. 171-175.

¹⁷ Barkan a.g.m., C.XI, s. 548-561; Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971, s. 91-97.

¹⁸ *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Neşr. Halil İnalçık, İstanbul 1987, vr.15-a, 17-b, 25-b vs.

Osmanlı-Karamanoğulları Siyasi İlişkileri

Selçukluların başşehri Konya'ya yakın Lârende (Karaman) ve Ermenek'te sakin olan Karamanoğulları, daha 1277'den itibaren fırsat buldukça Selçuklu payitahtını zapt ettiler¹⁹. Özellikle 1327'de Moğol valisi Demirtaş'ın Mısır'a ilticasından sonra, Konya umumiyetle Karamanoğulları'nın elinde kaldı²⁰. Bu beylik, Moğollara karşı direnişin sembolü oldu. Hatta Moğol hanı Gazân'ın "Karamanlılar, Türkmenler ve Ekrâd olmasa Moğol atlıları güneşin battığı yere dek ulaşırdı"²¹, dediği söylenir. XIII. asrın ikinci yarısında Moğollara karşı birçok kayıp vermelerine rağmen Karamanoğulları'nın yılmadan mücadele etmesi, onların haklı olarak Anadolu'da şöhrat kazanmalarına ve Batı Anadolu beyliklerince üstünlüklerinin kabul edilmesini sağladı.

Diğer taraftan, XIII. asrın son çeyreğinde küçük bir uç beyliği olan Osmanlılar, bu yüzyılın sonlarından itibaren Bursa ve Sakarya taraflarını fethedip, 1301 yılında Koyunhisar (Bafeus) muharebesinde Bizanslıları mağlup ettikten sonra siyasi çevrelerde dikkat çekmeye başladı²². XIV. asrın ilk çeyreğinden itibaren gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de önemli fetih ve ilhaklar ile topraklarını oldukça büyüyen Osmanlılar, böylece XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da Karamanoğulları'nın siyasi rakibi oldular.

Bu bağlamda Anadolu'nun iki güçlü beyliği, Anadolu Türk liderliği için bir taraftan "Selçukluların varisi" olduklarını, dolayısı ile Anadolu tahtının kendilerine ait bulunduğunu iddia ve ispata çalışırken diğer taraftan da uzun süreli çetin bir askerî ve siyasi mücadeleye başladılar²³. Özellikle XIV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde güneyde Akdeniz ve Memlûklular, doğuda Dulkadirli ve Eratnahılar, kuzeyde Osmanlılar tarafından etrafi sarılan Karamanlılar, büyüyebilmek için batısında yer alan küçük beylikler Germiyan ve Hamitoğulları beyliklerini yoğun bir şekilde baskıya aldı. İki güçlü siyasi teşekkül arasında sıkışan bu beyliklerin daha güçlü olana yani Osmanlılara ülkelerinin bir kısmını vererek varlıklarını devam ettirmek istemeleri, Osmanlılar ile Karamanoğulları'nı karşı karşıya getirdi ve taraflar arasında sonuçta Konya yakınlarında vuku bulan ve birincinin galip geldiği savaşlar vuku buldu.

1386'da Karamanoğulları, Hamitoğulları'ndan Osmanlılara intikal eden yerlerden Beyşehir, Seydişehir vs. gibi yerleri işgali etti. Bu hadise sonrası iki taraf ciddi anlamda ilk kez 1387 yılında Frenk Yazısı'nda karşılaştı. Bu çetin savaş kaybeden

¹⁹ M.C. Şihabettin Tekindağ, "Karamanlılar", *IA*, C. VI, s. 318.

²⁰ Tekindağ, "Karamanlılar"..., s. 321.

²¹ Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.1, (Ankara 1963), s. 70.

²² Halil İnalcık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul 1997, s. 78-101.

²³ Bkz. Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar İle Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi*, İstanbul 2008.

Karaman beyliği Osmanlılara tâbi oldu. 1389'da Kosova'da I. Murad'ın şehit düşmesinden istifade eden Karamanlılar Beyşehir'i işgal etti. I. Bayezid 1391'de Konya önlerinde görüldü. Karaman Bey'i Alâeddin Ali Bey mukabele edemeyerek Taşeli'ne sığındı ve sulh yapmak zorunda kaldı. Bu kez 1396'da Osmanlıların Rume- li'deki meşguliyetini fırsat bilen Ali Bey Ankara'ya baskın yaparak Sarı Timurtaş Paşa'yı esir etti. 1397'de Bayezid Karaman seferine çıktı. İki ordu Akçay'da karşılaştı. Karamanlılar mağlup oldu. Esir düşen Ali Bey katledildi. Karaman Beyliği ilhak edildi. Alâeddin Ali Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Beyler Bursa'ya götürüldü²⁴.

1402'de Ankara savaşını kazanan Timur bütün ülkesini kaybetmiş olan diğer Anadolu beyliklerinde yaptığı gibi, Karaman bölgesini bir takım ilaveler ile birlikte Alâeddin Ali Bey'in oğullarına geri verdi. 1414 yılında Karaman beyi II. Mehmed Bey'in yine Osmanlıların Balkanlar'da kardeş kavgası yapmasından istifade ile Bur- sa'ya saldırıp şehri yağmalamasının ardından, Çelebi Mehmed, Karamanoğulları üzerine yürüdü ve Konya'yı kuşattı. İklim şartlarının zorluğu Osmanlıları anlaşmaya zorladı. Fakat Osmanlıların çekilmesinin ardından Karamanlılar yeniden Beyşehir ve Seydişehir'i işgal etti. Çelebi Mehmed tekrar bu beylik üzerine yürüdü. Karaman- lılar yine mağlup oldu. II. Mehmed Bey Taşeli'ne kaçtı. Ağır şartlar ihtiva eden bir anlaşma imzalayan II. Mehmed Bey bu kez de affedildi²⁵. 1423'te Osmanlıların iç çekişmelerinden istifade etmek isteyen Mehmed Bey, Antalya Kal'ası'nı kuşattı, fakat buradan atılan bir taşla öldürüldü²⁶. 1420'li yılların ortalarında Memlûkluların des- teklediği amcası Ali Bey'e karşı mücadelesinde Osmanlılar, Mehmed Bey'in oğlu İbrahim Bey'i desteklediler ve onun Karaman beyi olmasını temin ettiler²⁷.

Diğer taraftan, 1430'lu yılların başında Karamanoğulları, Macarlar ve Sırlar ile Osmanlılara karşı bir ittifak yaptı. Osmanlılar önce, Balkanlarda Macarları mağ- lup etti. Daha sonra da 1435'de Karamanoğulları üzerine yürüdü ve onları da yendi. Bu duruma yani Karamanlıların kâfirler ile işbirliği yapmasına oldukça öfkelenen II. Murad, daha bu tarihte Karamanlıları sürgün etti ise de sonra onları affetti²⁸.

Osmanlılar ile Karamanlılar arasında mevcut siyasî rekabet, 1440'lı yıllarda da sert bir şekilde devam etti. Osmanlılara karşı fırsat kollayan İbrahim Bey, bu yılların başında Osmanlı-Macar mücadelesinden faydalanma yoluna gitti ve Turgudoğlu Hasan Bey emrindeki kuvvetler ile Kütahya, Karahisar-ı Sahip, Bolvadin, Sivrihisar, Ankara, Emirdağ ve Bepazarı taraflarında ağır tahribat yaptı ve etrafı yağmalattı²⁹.

²⁴ Neşri, *a.g.e.*, C.I, s. 320.

²⁵ Hoca Sadettin, *Tacü't Tevarih*, Yay. İsmet Parmaksızoğlu, C.II, Ankara 1992, s. 77-92; Aşıkpaşa- zâde, *a.g.e.*, s. 151.

²⁶ Şehabettin Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları", *IÜ. Ed. Fak. TED.*, S.7-8 (İstanbul 1977), s. 70.

²⁷ Tekindağ, *a.g.m.*, s.324.

²⁸ Rûhi, *Rûhi Tarihi*, Haz. Y. Yücel - H. E. Cengiz, *Belgeler*, S.18, (1989-1992 Ankara), s.439.; Geli- bolulu Ali, *a.g.e.*, C.I, Kısım. I, s.350.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, s. 414-415.

²⁹ Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tariht Takvimler*, Ankara 1984, s. 41.

1443 yılında II. Murad birçok İslâm âlimi ve Kahire'deki ünlü âlim İbn-i Hacer el-Askalâni'den fetva aldıktan sonra Karamanoğulları üzerine yürüdü³⁰. İbrahim Bey kendinden önceki Karaman beylerinin yaptığı gibi savaşmayarak sarp Toros dağlarına çekildi. Osmanlı tarihinin hiçbir döneminde görülmeyen düzeyde bu beylik halkı zulme muhatap oldu. Karamanlıların barış talebi üzerine ağır şartlarda bir kez daha sulh yapıldı³¹. İbrahim Bey, 1451'de II. Murad'ın vefatını fırsat addederek Osmanlı hududunu geçti. Bu kez genç sultan II. Mehmed (Fatih) Karaman beyliği üzerine yürüdü. İbrahim Bey Taşili'ne çekildi ve yine affedildi. İlgın iki taraf arasında hudut kabul edildi³².

İbrahim Bey'in 1464'de vefatından sonra oğulları birbirine düştü. Osmanlıların yardımını alan Pir Ahmed Bey Karaman beyi oldu. Bu yardım karşılığında Pir Ahmed, Akşehir, Beyşehir ve İlgın'ı Osmanlılara bıraktı³³. Bununla birlikte, Pir Ahmed Bey Osmanlılara yönelik düşmanca tavır alınca, Memlûklular üzerine yürümeyi planlayan Fatih, bu beyliğin topraklarına girdi. Konya şehrini ve onun batısında mukavemet eden Gevale Kal'asını zapt etti³⁴.

Osmanlıların Karaman beyliğini ilhakı, diğer Anadolu beyliklerinin zorlanmadan Osmanlı topraklarına dâhil edilmesinin aksine oldukça güç oldu. Karamanlılar mücadeleden vazgeçmedi. 1467-1474 yıllarında genelde Toros dağlarına sığınan Karamanlılar ile Osmanlılar arasında yoğun çatışmalar vuku buldu. 1474'de Karamanoğullarının son direnme noktası Silifke'nin Gedik Ahmed Paşa tarafından ve Develikarahisar (Yeşilhisar)'ında Şehzâde Mustafa tarafından alınması sonucu, Karaman beyliğinin ilhakı tamamlandı³⁵. Bununla birlikte, Toros dağlarında sakin Varsak aşiretleri mücadeleyi XVI. asrın başlarına kadar devam ettirdiler.

Karaman Sürgünleri

Osmanlıların daha kuruluş döneminden itibaren siyasi, stratejik ve demografik amaçlar için gerekli gördüklerinde sürgünler gerçekleştirdiği yukarıda ifade edildi³⁶.

³⁰ H. Ahmet Özdemir, "II. Murad'ın Bir Diploması Zaferi: İbn Hacer'in Fetvası", *Yeni Türkiye*, S.31 (Ocak-Şubat 2000), Osmanlı Özel Sayısı, s. 791-800.

³¹ Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 637-645; Hoca Sadettin, *a.g.e.*, C.II, s. 205-208; Tekindağ, *a.g.m.*, s. 325.

³² Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s. 38-39; Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 685; Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 191.

³³ Hoca Sadettin, *a.g.e.*, C.III, s. 76-80; Tursun Bey, *a.g.e.*, s. 129; Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 773-777.

³⁴ M. Zeki Oral, "Fatih Sultan Mehmed'in Gevale Kalesi ile Karaman İllerini Fethi ve Hamidi'nin Terci-i Bendi", *İD*, C.IV, (Ankara 1958), s. 86-89; Tursun Bey, *a.g.e.*, s. 145-146; Hoca Sadettin, *a.g.e.*, C.III, s. 95.

³⁵ Tekindağ, *a.g.m.*, s. 68-72.

³⁶ Barkan, *a.g.m.*, C.XI (İstanbul 1949-1950), s. 524-561; C.XIII, (1951-1952), s. 56-78; Halil İnalçık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", Çev. H. Can Tuncer, *Cogito (Osmanlı Özel Sayısı)*, S.19, (Yaz-1999 İstanbul), s. 115-135.

Bu bağlamda Karaman bölgesinden daha ziyade Konya'dan ilk sürgün uygulaması, 1435 Karaman seferinin ardından II. Murad tarafından yapıldı. Fakat II. Murad gibi bütün doğu ve batılı kaynakların ılımlı ve barışsever olarak nitelediği bir hükümdarın aynı ırk ve dine mensup halkı, belki de topyekûn yurtlarından uzaklaştırması, Osmanlı-Karaman ilişkilerinin geldiği nokta bakımından önemlidir. Öyle ki, Karamanlıların kendilerine karşı sürekli takındıkları düşmanca tutum ve davranışlar, Osmanlıları klasik hoşgörü (istimâlet) siyasetini terk etmeye ve bu ağır uygulamayı yapmaya zorladı. Bu sürgün hadisesi *Anonim Gazâvât*'ta şöyle yazılıdır:

“Meğer bir gün Pâdişah-ı ‘âlem-penâh (II. Murad) hazretleri şikâr (av) a binüb sahrada sayd u şikâr ederken gördü kim, Tatar (Osmanlı) askeri ahâli-i vilâyeti bölük bölük durmaz götürür. Bir alay adam bir kelb (köpek) in (Karamanoğlu) fesâdından ötürü renc u mihnete (incinme) düş olmuşlar, ayaklar altında pây-endaz (yere atılmış) olduklarını görüb hallerine merhamet edüb Tatar çerisine (Osmanlı askeri) tenbihedüb buyurdu ki ba’de’l-yevm (bugünden sonra) bu fukarâyı rencide eylemeyeler, anlar dahi ferman padişahın deyübkonub oturdu”³⁷.

Bu pasaja göre *Gazâvât*'ta, sürgün hadisesinden padişahın habersiz olduğu belirtilir ki, bu ihtimal dışı olup, bu eserin yazarının Osmanlı padişahını koruması ile ilgili bir durumdur. Ayrıca *Gazâvât*'ta açıkça belirtilmese de bu sürgün olayı gerçekleşti ve Konya halkının neredeyse tamamı Karahisar (Afyon)'a götürüldü. Ancak iki siyasî teşekkül arasında sulh yapıldığında, II. Murad'ın kız kardeşi olup Karamanoğlu İbrahim Bey'in eşi olan sultanın sürgün edilenlerin başışlanması dair talebi kabul edildi ve halk buradan geri döndürüldü³⁸.

Bu ilk sürgünün kapsamı hakkında bir veriye sahip olmamakla birlikte, *Gazâvât*'ta yer alan halkın “*bölük bölük*” yani kabileler halinde götürüldüğüne dair ifadeden, Karaman bölgesinden göçürülen halkın azımsanamayacak bir sayıda olduğu anlaşılır. Bu sürgünler nereye götürülüyordu? Bu hususta da net bir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte, Osmanlıların bu türden daha önceki uygulamalarından ilk Karaman sürgünlerinin hem geri dönmelerini zorlaştırıp önlemek hem de Rumeli'nin Türk ve İslamlaşmasına katkı vermek amacı ile Balkanlar'a göçürülmek üzere yola çıkarıldıkları aşikârdır.

Bu kez 1467 yılında Fatih, Karaman beyliğini kesin olarak ilhak etti ve aşamalı bir şekilde başta başkent Konya olmak üzere, Lârende, Ereğli ve Aksaray'dan halkın her kesiminden birçok aileyi kararlı bir şekilde sürgün ederek babası II. Murad'ın yarım bıraktığı uygulamayı 30-35 sene sonra tamamladı.

³⁷ Anonim, *Gazâvât-ı Sultan Murad b. Mehmed Han*, Yay. Halil İnalıcık- Mevlüd Oğuz, Ankara 1989, s. 6.

³⁸ Rûhî, *Rûhî Tarihî*, Haz.Y.Yücel- H.E. Cengiz, *Belgeler*, S.18,(1989-1992 Ankara), s. 439.; Gelibolulu Ali, *a.g.e.*, C.I, Kısım. I, s. 350.

Fatih, yaklaşık bir asır boyunca Osmanlı Devleti'ni uğraştıran ve Anadolu'da genişlemesini, bundan da öte Tursun Bey'in "*Pir Ahmed'tard ide ve bunu mukaddime-i feth-i Mısır u Şam kıla*"³⁹, diye kaydettiği üzere, daha büyük hedeflere, ulaşmasını engelleyen Karaman beyliğini ilhak etmekle yetinmedi, sonuç alıcı tedbirlere başvurdu. Öyle ki, Karamanlı tarihçi Şikari, "*(Fatih) Diledi ki şehri yakub katliam ide. Ulema icazet vîmedi*"⁴⁰, şeklindeki kaydında, Fatih'in gerçek amacının sürgün değil Konya'yı yıkıp halkı katletmek olduğunu, fakat buna ülemanın müsaade etmediğini ileri sürer.

Ünlü Osmanlı tarihçisi ve fikir adamı Kemalpaşazâde ise Fatih'in Karaman bölgesinden sürgün yapmaktaki amacını, "*Kasdeylediki ol şehrleri bir mikdar tahfif (azaltma) ide*", şeklinde ifade eder. O, haklı olarak Karaman beyliğinin bu şehirlerden beslendiğini, güç aldığı dolayısıyla bu yerlerin direncinin kırılmasının gerekli olduğunu ileri sürer⁴¹.

Bu bağlamda Osmanlılar, Kemalpaşazâde'nin de ifade ettiği üzere ona varlık veren kaynakları da kurutmaya yönelerek, bu beyliğin şehirlerinde sakin olup, düşünen ve üreten beyinleri de bölgeden uzaklaştırdı. Fatih'in sürgün işlerini ısrarla takip etmesi, gevşek davrandığı gerekçesi ile Veziriazam Mahmud Paşa'yı azletmesi, onun yerine Rum Mehmed Paşa'yı görevlendirmesi ve sonra da İshak Paşa ve Gedik Ahmed Paşa eliyle bu icraatı devam ettirmesi ve yapılan bütün zulümlere göz yumması onun bu husustaki kararlılığını gösterir.

Öte yandan, bu sürgünün ülkede yapılan diğer sürgünlerden farkı, Osmanlı Devleti'nin fetih ve ilhak siyasetinin ana prensibi "istimalet" yani hoşgörü ve ısındırma politikasının Karaman Beyliği'nin ilhakının ilk safhasında terk edilmesi ve yöre halkına oldukça sert muamelede bulunulmasıdır.

Bununla birlikte Osmanlı tarihleri, Karaman bölgesinden yapılan sürgünlerden normal bir hadise olarak bahsederler ve kısa kayıtlar ile geçiştirirler. Öyle ki Fatih döneminin çağdaş tarihçisi Tursun Bey Karaman sürgünlerinden doğrudan bahsetmez. Fatih'in Konya ve Lârende'yi ve ülkenin geri kalanını zapt ettiğini, oğlu Şehzâde Mustafa'yı vali olarak atadığını kendisinin İstanbul'a döndüğünü, dik başlıları temizlemek için bölgeye tekrar tekrar ordular gönderdiğini ifade eder⁴². Hatta Karaman seferi dönüşü, Karahisar-ı Sahip'te Mahmud Paşa'nın veziriazamlıktan azlini başka bir sebebe dayandırır. Ona göre, Mahmud Paşa'nın azlinin sebebi, Padişahın görüş alışverişlerinde Osmanlılara tâbi Karaman beyi Pir Ahmed'in ahde vefa edip sefere (Memluklu seferi) gelip-gelmeyeceğini sorduğunda, Paşa'nın "elbette gelir" demesine rağmen Karaman beyinin gelmemesidir⁴³.

³⁹ Tursun Bey, *a.g.e.*, s. 146.

⁴⁰ Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*, Neşr. M. Koman, Konya 1946, s. 197.

⁴¹ İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. 276.

⁴² Tursun Bey, *a.g.e.*, s. "gös.yer."

⁴³ Tursun Bey, *a.g.e.*, s. 145-149.

Eserini bu sürgünlerden kısa bir süre sonra yazan Aşıkpaşazâde, ilhakın ardından yapılan ilk sürgünleri, “Andan sonra padişah hüküm etti kim Lârende’den İstanbul’a evler süreler ve Konya’dan da bile süreler. El hâsıl-ı kelâm bir nice ehl-i sanâyiden Mahmud Paşa evler sürdü...” diye yazarken, 1471 senesinde Aksaray’dan yapılan sürgünleri de :“İshak Paşa dahı Aksaray’a geldi. Padişahda nemr alındı kim: “Aksaray’dan ev süresin İstanbul’a getüresin” deyü İshak Paşa padişahun emrini yerine getürdi. Şimdiki demde İstanbul’a Aksaraylı mahallesi kim vardur. İshak Paşa sürüb getürdi ol halkdur”⁴⁴, şeklinde kaydeder. Yine çağdaş olan ünlü devlet adamı ve tarihçi Kemalpaşazâde de ilk sürgünlere eserinde şöyle yer verir:

“Larende, Karataş civarı, ol kenarda olan bed- güherlerün kanı... Konya gerçi dost turacak mahal amma düşmen-i ‘azimün kadim mekânı... Kasdeylediki ol şehrleri bir mikdar tahfif (azaltma) ide. Şevket-i mülk-i Karaman’ı kesridüb ‘adayı taz’if ide. Mahmud paşaya buyurdu, olmasla hatun üzerinde tura, mezkûr şehrlerin her birinden İstanbul’a bir nice yüz ev süre. Ol dahi naçar, ferman-ı ali-şana imtisal idüb (boyun eğmek) “El-me‘muruma‘zurun” didi terk-i diyarla mecbur olanlara “İhtiyar benüm elimde değil, ma‘zurun” didi.”⁴⁵.

Kemalpaşazâde ikinci sürgünü yani Aksaray sürgünlerini ise sadece “Oradan göçdü vardı, Aksaray üzerinde turdu, mezkûr diyardan da İstanbul’a bir nice yüz ev sürdüdü.”, şeklindeki bir cümle ile ifade eder⁴⁶. Benzer ifadeler, Ruhi, Neşri, Hadidi, Müneccimbaşı, vs. gibi diğer Osmanlı kroniklerinde de mevcuttur⁴⁷.

Bu verilere karşın, Osmanlıların Karaman Beyliği’ni ilhak amaçlı seferi ve bölgede yaptıkları tahribat o kadar etkili olmalı ki, bu hadise, olayları çok kısa kayıtlar şeklinde veren anonim Sırp kroniğinde dahi yer alır. Bu hadise eserde “1467/8’de Padişah(Fatih) Karaman üzerine yürüdü ve Gavala (Gevâle) şehrini tahrip etti ve orada birçok şehiri yıktırdı”⁴⁸, diye kayıtlıdır.

Karamanlı tarihçi Şikari, daha önceki meselelerden bahsettiğinde, mensup olduğu Karaman beyliğinin Osmanlılar karşısında mağlubiyetini ısrarla ret eder iken, bu kez nihayet onların yenilgisini kabul eder ve Karamanoğulları’nın Bulgar dağına çekildiğini belirtir. Şikari, devamla hem Osmanlıların bölgeden yaptığı sürgünü hem

⁴⁴ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 216, 218-219.

⁴⁵ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Al-i Osman*, VII. Defter, s. 276.

⁴⁶ İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. 307.

⁴⁷ Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 276-277, 281.; Müneccimbaşı, *Camiü’l Diâlel*, Çev. A. Ağrakça, İstanbul 1995, s. 274, 277; Rûhî, *a.g.e.*, s. 461.

⁴⁸ J. Bogdan, “Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri”, Çev. A. Nimet Kurat, *TAD*, S.3, (Ankara 1966), s. 187.

de bu işlemi yapar iken bölge halkına tatbik ettiği zulmü Karamanlıların bakış açısı ile ayrıntılı olarak kaydeder:

“... Ahir Karamanoğlu snub, cümle beyleri ile Bulgar (Toros Dağları)’a çıktı. Gayri il virmedi. Sultan Mehmedgelüb, şehre kondu. Karamanoğlu’nun sarayların yıkub, yerine bir hisar yaptı ki, her kulesi asumana irişdi. Diledi ki şehri yakub katliam ide. Ulema icazet virmedi. İstanbul’u yeni almış idi. Murad eyledi ki cümle halkı İstanbul’a süre. Defter ile şehrin içinden otuz bir bin müslüman evi, yedi bin kâfir evi sürgün eyledi. Andan geçüb Aksaray’ı sürüb, İstanbul’a götürdü. Tefsire kadir üç yüz şeyh, vaiz, müftü, âlim, abid sürdü. Lâkin bunlar İstanbul’da sakin olmayub üç yıldan sonra kaçub yine geldiler. Sultan Mehmedgazâbidüb, Gedik Ahmed Paşa’yı gönderdi. Gelüb Lârende’yi ateşe urubyakub, yıkubharab eyledi. Yüz on yedi mahalle, dört cami’-iselâtin, üç yüz yedi vakit mescidi, yirmi dokuz hamam, dört medrese, yedi hânkah, cümleharabidüb, koyun ve kuzu sürer gibi oğlun, uşağın önüne bırakub, şeyh, ülema ve fukara feryadiderken, yirmi, otuz bin âdem Karadağ dibine cem idüb, kendusi gözlerine karşı, ol ziba(güzel) sarayları, köşkeri Cami’-i Sultan ve Cami’-i Nizamşah, Cami’-iKâşi’yi ve Cami’-iHasan Basri’yi, Cami’-iKaraman’ı ve cümle şehri yere beraber idüb, andan sonra dönüb on yedi bin er ile bu denlü fukaraları yayak olarak oğlu ile uşağı ile döge döge sürmeye başladı.”⁴⁹

Bundan başka, Trabzon Rum imparatorunun soyundan gelen ve 1471’de Venedik elçisi olarak Akkoyunlu Uzun Hasan’a gönderilen Caterino Zeno, seyahatnâmesinde çağdaş bir gözlemci olarak Karaman sürgünlerinden şöyle bahseder:

“...Türk sultanı (Fatih) İranlılar’la (Akkoyunlular) Osmanlılar arasındaki daha önce izah ettiğim savaşın sona ermesinden sonra büyük mutlulukla İstanbul’a döndü. Mustafa’yı kendi sancağında bıraktı. O, kısa süre sonra orada öldü. Ahmed Paşa kalabalık bir ordu ile Karaman beyine bağlı şehirlerden olan ve Toros dağlarının yakınında yer alan Lârende tarafına gitti. O, bölgenin halkına karşı barışçı niyetler besler gibi görünüyordu. Zamanla şehrin ileri gelenlerinin gönülünü kazandı. Beraber yemek yemek için bazen bunu, bazen onu sevgi ve alçak gönüllülükle yanına çağırıyordu. Onun veya Türk ordusunun hakkında şüpheye düşmemeleri için bir müddet bu hileye devam etti. Nihayet bir gün yola çıkacağını belli edip, ondan önce şehrin bütün ileri gelenlerini resmi yemeğe davet etti. Mutlu ve sevinçli bir şekilde onunla yiyip içerken onları, askerlerinin- bunları bu iş için önceden görevlendirmişti- bir bölümünün yardımıyla zindana atıp, gizlice belli bir yerde boğdurdu. Bu tertiple kolaylıkla dağlık topraklara girip bütün halkı esir edip Yunanistan’a gönderdi. Bunların yerine de buralara başkalarını iskân etti...”⁵⁰

⁴⁹ Şikari, *a.g.e.*, s. 197.

⁵⁰ Tufan Gündüz, *Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu’da Venedik Elçileri- Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini’nin Seyahatnâmeleri-*, İstanbul 2006, s. 38.

Dönemin diğer bir batılı şahidi, önce Karaman valisi Şehzâde Mustafa sonra ise merkez sarayda Fatih'in iç oğlanı olan Angiolello eserinde yukarıdaki bilgilere benzer izahlarda bulunur:

“...Şimdi (Gedik) Ahmed Paşa'ya geri dönelim. Ahmed Paşa Karaman bölgesinde orduları ile bekliyordu. Toros Dağı'nın yakınlarındaki Lârende şehrine yerleşti. Burası büyük bir düzlüktü. İtaat etmeyen halkı rahatsız etmek için günlerce burada bekledi. Onlarla ticaret ve anlaşma yapmak istiyor ve beylerinden birinin gelip onlarla konuşmasını bekliyordu. Bu beylere Türk Bey (Fatih)'inin hükmü altına girmeleri sonrasında çok büyüyeceklerini ve bundan çok fayda sağlayacakları haberini gönderdi. Memlûk Devleti sınırlarındaydılar. Bu halkdan Ahmed Paşa'nın istediği tek şey çok sayıda piyade idi. Şehrin beyleri Ahmed Paşa ile anlaştı. Anlaşmaya başka katılanlarda oldu. Orduya katılmayı kabul edenler sık sık gelip savaş alıştırmaları yapıyorlardı. Ahmed Paşa'ya hayvanlar ve et getiriyorlar bazen de birilerini alıp kendi şehirlerine götürüyorlar, birlikte avlanıp eğleniyorlardı. Ahmed Paşa bu şekilde iki ay orada kaldı. İstanbul'a geri dönme kararı aldığı anda beylere bu iyi arkadaşlıklarından dolayı gitmeden önce bir ziyafet vermek istediğini söyledi. Ahmed Paşa bu ziyafet yerine o şehre bir saldırı düzenlemeyi planlıyordu aslında ve böyle yaptı. Bütün şehir yağmalandı. Beylerin kafaları kesildi, çok sayıda savaş esiri alındı. Genç kızlar, erkekler ve iyi aileler Trakya'ya götürüldü. Bu esirler aynı zamanda Amorer (Arnavutluk), Sırbistan ve Basilia (Bosna)'ya götürüldü. Ahmed Paşa İstanbul'a geri döndü. Babasının ölümüne kadar Cem Sultan sultanlığın (Konya vilâyeti) başında kaldı”⁵¹.

Bütün bu veriler ve aşağıda ele alınacak Osmanlı tarihlerindeki alıntılarda Karaman sürgünlerinin boyutu ve yöre halkına yönelik zulümler hususunda, Osmanlı kronikleri, öteki tarafın diğer bir ifade ile Karamanlıların tek kaynağı Şikari ve çağdaş iki batılı kaynak hem fikirdir. Fakat Osmanlı kaynakları ile diğerleri arasında önemli bir çelişki mevcuttur. Osmanlı tarihleri sadece Rum Mehmed Paşa'nın 1468 yılı ve sonrasında Lârende ve Ereğli'den halkı sürgün ederken yaptığı haksızlıklar üzerinde dururlar. Buna mukabil Şikari ve batılı kaynaklar Caterino Zeno ve Angiolello, Rum Mehmed Paşa'dan bahsetmeyerek, bölgede sadece Gedik Ahmed Paşa'nın 1474 yılındaki sürgünde zulüm yaptığı hususunda birleşirler. Bununla birlikte bu kaynakların Rum Mehmed Paşa'dan bahsetmemesi onun sürgün yaparken, bölge halkına zulüm yapmadığı anlamına da gelmez. Belki de Gedik Ahmed Paşa'nın yaptığı sürgünün son olması bu kaynaklar tarafından sadece onun hedef alınmasına sebep olmuş olabilir.

Osmanlı kroniklerinin eserlerinde sürgünleri bu şekilde kaydetmeleri ise dönemin iç siyaseti ile ilgili olmalıdır. Şöyle ki, Neşri, Aşıkpaşazâde ve Kemalpaşazâ-

⁵¹ Giovan Maria Angiolello, *Fatih'in İçoğlanı Anlatıyor, Fatih Sultan Mehmed*, Çev. Pınar Gökpar, İstanbul 2011, s. 79-80.

de'nin Karaman'ın tahrip edilmesi ve sürgünler sırasında (sürgünlerde) yapılan zulümlerden sadece Rum Mehmed Paşa'yı sorumlu tutmaları, bu yazarların eserlerini kaleme aldıkları tarihte bu Paşa'nın hayatta olmaması; buna mukabil muktedir ve yeniçeriler tarafından çok sevilen Gedik Ahmed Paşa'nın ya hayatta bulunması ya da kısa süre önce idam edilmesine rağmen, hatırasının, gücü elinde tutan kapıkulları arasında hâlâ yaşıyor olmasıdır. Şüphesiz öteki kaynakların böyle bir kaygıları söz konusu değildir. Bu sebeple, Karaman bölgesinde Osmanlıların yaptığı tahribatın sorumlusu olarak diğer paşalardan ziyade Gedik Ahmed Paşa'yı ön plana çıkarmak daha akılcıdır.

Diğer taraftan bütün bu verilere göre, Karaman sürgünleri 1467-1474 yılları arasında bir anda değil dört aşamada gerçekleştirildi. Önce 1467 yılında vuku bulan seferin hemen ardından Mahmut Paşa, onun azlinden sonra yoğun bir şekilde Rum Mehmed Paşa, 1471 senesinde İshak Paşa ve son olarak ta 1474 yılında Gedik Ahmed Paşa Karaman bölgesi halkını sürgün etti.

Karaman Sürgünlerinin Mahiyeti

Osmanlı kaynakları sürgünlerin nasıl yapıldığı hususunda da neredeyse suskundular. Buna mukabil, Şikari genel olarak sürgünlerden bahsederken, bu meseleye de değinir. Şikari'de "*oğlu ile uşağı ile...*" , şeklinde yer alan kayıda göre, Karamanlı aileler sürgüne çoluk çocuğu ile birlikte top yekûn gönderildi; hatta köle veya hizmetliler dahi efendileri ile beraber sürgün edildiler. Yine Şikari'de yer alan "*yirmi, otuz bin âdem Karadağ dibine cem idüb*" şeklindeki başka bir ifadeden, Osmanlıların bu kapsamlı sürgünü düzenli bir şekilde yapabilmek için doğal olarak toplanma merkezi kurdukları anlaşılır. Bu merkez Konya ile Lârende (Karaman) arasında yer alan Karadağ'dır.

Bundan başka, gerek Şikari gerekse Hadidi'deki kayıtlara göre Osmanlılar, belirlenen toplanma yerlerinden sürgünleri, devşirilen Hıristiyan çocukların İstanbul'a getirilmesine benzer bir şekilde sürüler yani kabileler halinde ve hem kaçmalarını önlemek hem de kontrolü sağlayabilmek amacı ile "yaya" olarak naklettiler. Bu durumu Şikari, "*cümle şehri yere beraber idüb, andan sonra dönüb on yedi bin er ile bu denli fakaraları yayak olarak...*" şeklinde ifade ederken, Hadidi'de de benzer bir görüş ile sürgünlerin "bölük bölük" yani kabileler halinde İstanbul'a gönderildiklerini belirtir:

"Gelüp paşa şehemr ile Aksaray'un
Sanayi' ehlin a'lasını bayun

Yazup İstanbul'a sürdi çok evler
Bölük bölük koşup kullar sürerler"⁵².

⁵² Hadidi, *a.g.e.*, s. 281.

Yine, Şikari ve Hadidi'de yer alan yukarıdaki kayıtlardan Karaman sürgünlerinin İstanbul'a götürülme görevinin Osmanlı askerlerinden kapıkullarına verildiği anlaşılır. Şikari bu askerlerin sayısını başka hususlarda olduğu gibi abartır ve 17 bin olarak verir. Gerçekte, Fatih döneminde bütün kapıkulu askerlerinin sayısı 8 bin civarındadır. Bununla birlikte, zorla kabileler halinde yurtlarından uzaklaştırılan binlerce ahaliyi oldukça uzak bir memlekete kayıpsız ve güvenli bir şekilde ulaştırabilmek için önemli miktarda askere ihtiyaç duyulacağı da bir gerçektir. Nitekim yine Şikari'nin "Gökezoğlu... on iki bin er ile ulgar idüb, ol gece halkın yatdığı yere irişüb, seharıngöç zamanında Osmanlı askerinin önün alub, şövetiğ (kılıç) urdularki sekiz bin âdem helâk oldu", şeklindeki ifadesinden sürgün edilenler götürülür iken Toroslara sığınan Karamanlı aşiretlerin Osmanlı artçılarına yer yer baskın düzenledikleri anlaşılır⁵³.

Öte yandan, normal bir göç hadisesinin insan psikolojisinde olumsuz etkisi dik-kate alındığında sürgün olgusu, diğer bir ifade ile zorla, güçle göçürülme gerçeği, başlı başına acı, hasret, öfke ve kin içeren bir dramdır. Bu durumu Karaman sürgünleri adına Şikari eserinde ağıt yakar gibi "koyun ve kuzu sürer gibi oğlun, uşağın önüne bırakub, şeyh, ülema ve fukara feryadi derken"⁵⁴, diye dile getirir. Şüphesiz, sürgünler yaya olarak gitmek zorunda kaldıkları bu uzun yolculuklarında mağlup tarafın fertleri olarak bazı olumsuz davranışlara muhatap oldular; hatta Şikari'de yer alan "oğlu ile uşağı ile döğe döğe sürmeye başladı"⁵⁵, şeklindeki ifadeye göre baskı ve darba da maruz kaldılar. Konya, Lârende, Ereğli ve Aksaray gibi şehirlerde yaşayan narın yapılı, varlıklı kimseler, hastalar, yaşlılar ve çocuklar bu zorunlu ve yaya olması dolayısıyla meşakkatli yolculuktan olumsuz etkilenmişler, belki de hayatlarını kaybetmişlerdir. Köylüler ve özellikle konar-göçerler ise hayat şartları gereği bu tür yolculuklara dayanıklı olduklarından bu süreçten olumsuz etkilenmemiş olmalıdırlar.

Diğer taraftan, Karaman sürgünlerinin sayısını da tam olarak vermek mümkün değildir. Çünkü Osmanlı kaynakları sürgünlerin sayısı hakkında hiçbir somut rakam vermezler, genel sözcükler ile geçişirirler. Hadidi, sürgünlerin sayısından "Yazub İstanbul'a sürdi çok evler"⁵⁶, Aşıkpaşazâde "El hâsıl-ı kelim Lârende'den ve Konya'dan ziyade evler almaktan muradı Rum vezirünbüyü"⁵⁷ ve Kemalpaşazade ise "mez-kûr şehirlerin her birinden İstanbul'a bir nice yüz ev sürü"⁵⁸, şeklinde bahseder.

Öteki tarafın tek kaynağı Şikari ise Karaman sürgünlerinin sayısı hakkında rakam verir. Ona göre, bu bölgeden İstanbul'a otuz bir bini Müslüman yedi bini Gayrimüslim toplam otuz sekiz bin hane sürüldüğünü belirtir. Bu hane sayıları, hane x 5

⁵³ Şikari, a.g.e., s. 100.

⁵⁴ Şikari, a.g.e., s. 197.

⁵⁵ Şikari, a.g.e., s. "gös.yer."

⁵⁶ Hadidi, a.g.e., s. "gös.yer."

⁵⁷ Aşıkpaşazâde, a.g.e., s. 216.

⁵⁸ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Al-i Osman*, VII. Defter, s. 276.

hesabı ile tahmini 200 bin nüfusa tekabül eder ki oldukça abartılıdır. Öncelikle XV. asrın ikinci yarısında Anadolu'nun nüfus yoğunluğu dikkate alındığında, halkı sürgüne muhatap olan şehirler Konya, Lârende, Ereğli ve Aksaray ve civarlarının nüfusunun tamamının bu rakama ulaşması imkân haricidir.

Bundan başka 1477'de yapılan tahrirde göre, sürgünlerin önemli bir kısmının gönderildiği İstanbul'un sakinlerin bu tarihteki toplam hane sayısı on altı bin civarındadır. Aşağıda bahsedileceği üzere, sürgünlerin İstanbul'da sakin oldukları yerlerin klasik mahalle değil de semt olduklarını göz önüne alarak, onların bu şehirdeki toplam nüfuslarının tahmini olarak 1.500-2.000 hane arasında olduğunu söylemek mümkündür. Rumeli'ye sürgün edilenlerin sayısı hakkında ise eldeki verilere göre bir tahmin yürütmek mümkün değildir. Bu rakamlara muhtemelen 1467 ve 1472 senesindeki veba salgınlarında nüfusun 1/5'nin kaybedildiği dikkate alınarak sürgün edilenlerin ilk geldikleri dönemdeki nüfuslarının azaldığını belirtmek ve bu tabloya veba salgınında ölen sürgünleri ve Şikari'nin ifadesi ile geri memleketlerine dönenleri de eklemek gerekir.

Şüphesiz bu sayılar devrin nüfus yoğunluğuna göre oldukça büyük rakamlardır ve Karaman bölgesi bu sürgünlerden önemli nüfus kaybına uğramıştır. Nitekim bu hadiseden yarım asır sonra tutulan tahrir defterlerinde, sürgüne muhatap olup, ağır tahribata uğrayan şehirlerden, Lârende ve Ereğli'nin nüfuslarının azlığı bu görüşü destekler. 1520'li yıllarda tanzim edilen tahrir defterine göre, Lârende'de 33 mahallede sakin 462 Müslim ve 18 Gayrimüslim⁵⁹; Ereğli'de ise 6 mahallede sakin 184 Müslim hane mevcuttur⁶⁰.

Diğer taraftan, 1471'de Akkoyunlu Uzun Hasan'a Venedik elçisi olarak gönderilen Caterino Zeno, Osmanlıların Karaman sürgünlerinin yerine onların yurtlarına başka yerlerden insanlar getirip yerleştirdiğini belirtir⁶¹. Bu bölgenin yeni sakinleri, kuvvetle muhtemel XVI. yüzyıl başlarında Toroslar'dan Orta Anadolu'da Konya, Niğde, Aksaray ve Kırşehir bölgelerine göç etmiş konar-göçer Varsaklar olmalıdır⁶².

Karaman Sürgünlerinin İskânı

Osmanlı tarihlerinin hepsi ve Karamanlı tarihçi Şikari, Karaman sürgünlerin sadece İstanbul'a gönderildiklerini belirtirler. Karamanlılar niçin İstanbul'a sürgün edildiler? Osmanlı padişahı II. Mehmed, iki kıta ve iki denizi birleştiren noktada konuşlanmış ve Dünya'da muhteşem güzelliklere sahip ender bir şehir olan İstan-

⁵⁹ BOA, TD.nr.387, s. 106.

⁶⁰ BOA, TD.nr.387, s. 149.

⁶¹ Gündüz, a.g.e., s. "gös.yer."

⁶² Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, S. 1, (Ankara 1963), s. 82.

bul'u fethedip, kurmayı tasarladığı çok uluslu, çok dilli, kozmopolit, emperyal devlet için bu şehri ideal bir başkent olarak düşünmüş ve doğrultuda adımlar atmıştır.

İşte bu amaçla Fatih, İstanbul'un fethinin hemen ardından kuşatma ve yağma sonucu harap olan şehrin yeniden imarı⁶³ ve iskânı için vakit geçirmeden harekete geçti. O, hükümdarlığı süresince (1451-1481) gerek hâkimiyeti altında bulunan memleketlerden gerekse yeni fethettiği ülkelerden özellikle meslek erbabı hem Müslim hem de Gayrimüslim (Hıristiyan ve Yahudi) halkı sürgün ederek İstanbul'a yerleştirdi⁶⁴.

Bununla birlikte, dönemin kaynaklarındaki verilerden anlaşıldığına göre bu süreçte İstanbul salgın hastalıklardan önemli bir nüfus kaybına uğradı. 1467 senesi yaz aylarında İstanbul, Edirne, Gelibolu ve bunların civarlarındaki kal'a, kasaba ve köylerde yıllardan beri görülmeyen yoğunlukta veba salgını vuku buldu ve on binlerce insan öldü⁶⁵. Bu felaketten beş yıl sonra yani 1472 yılının yazında bir kez daha veba salgını İstanbul'u kasıp kavurdu⁶⁶. Her iki salgın sonunda İstanbul muhtemelen mevcut nüfusunun en azından % 20'sini kaybetti.

Bu nüfus kaybına rağmen sürgünler ve gönüllü gelenlerin sayesinde, 1477 yılında Kadı Muhyiddin'in yaptığı bir sayıma (tahrir) göre, İstanbul'da bu tarihte askeri nüfus hariç toplam 16.324 hane mevcuttur. Bunun 14.803 hanesi İstanbul'da ve 1.521 hanesi Galata'da ikamet etmekteydi. Bundan başka, bu nüfusun 9.486 hanesi yani % 58'ini Müslümanlar, 6.838 hanesini yani % 42'sini Gayrimüslimler teşkil etmekteydi⁶⁷. Bundan başka, İstanbul'a yeni gelip yerleşenlerin, genellikle geldikleri

⁶³ Kuşatma esnasında şehrin yıkılan surları tamir edildi. İstanbul'a bağlanan yollar ve köprüler onarıldı. Kaldırımlar yapıldı. İstanbul'a gelecek olan şahıslar için han ve konaklar inşa edildi. Çarşı ve hamamlar yapıldı. Su kanalı yapılarak şehre su getirildi.(Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâmî*,Çev. Karolidi, Sad. M. Gökman, İstanbul 1967, s. 130-131, 142-143.)Fatih, devlet adamlarından ve zenginlerden, şehirde çarşı, han, konak, hamam, dükkân, camii ve çeşitli dini sosyal amaçlı binalar yapmalarını istedi. Başta kendisi büyük bir camii, bedesten vs., inşa ettirdi. Vezirlerden Mahmud Paşa, Gedik Ahmed Paşa, Murad Paşa ve Davud Paşa camii, imaret hamam vs. eserler yaptırıldı; her biri bir mahalle olan siteler kurdular. Kritovulos, *a.g.e.*, s. 164-166; M.C. Şehabeddin Tekindağ, "İstanbul", *İA*, C. V/II, s. 1201.; Halil İnalçık, *Devlet-i Âliyye*, İstanbul 2009, s. 126.

⁶⁴ Fatih, şehrin fethinin hemen ardından dağılan halkı tekrar İstanbul'a getirmeye çalıştı. İlk etapta Silivri ve Galata'dan şehre ahali getirdi. 1453 yılının Eylül ayına kadar 5.000 ailenin İstanbul'a getirilip iskân edilmesini, gelmek istemeyenlerin ise idam edilmesini emretti. Bursa, Amasra, Eski ve Yeni Foça, Trabzon, Mora, Argos'dan, Taşoz, Eğriboz, Midilli ve Samatraki adalarından, Kefe'den Rum, İtalyan ve Yahudi nüfusu getirip İstanbul'a yerleştirdi. Ayrıca Padişah, Avrupa'dan Yahudilerin gelmesini teşvik etti.Kritovulos, *a.g.e.*, s. 156-158, 163-164, 173.; İnalçık, *a.g.e.*, s. 124-125.

⁶⁵ Levent Kayapınar, *İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı YorgiosSfrancis'in Anıları*, İstanbul 2009, s. 380.

⁶⁶ Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, İngilizceden Çev. Dost Körpe, İstanbul 2002, s. 268.

⁶⁷ Halil İnalçık, *Otoman Empire*, London 1973, s. 141.

yerlerin adını kurdukları mahallelere verdikleri görülür⁶⁸. Gerek Fatih, gerekse onun varislerinin çabaları ve kurulan binlerce vakıf sayesinde, fethin ardından 20-30 bine düşen İstanbul'un nüfusu XV. asrın son çeyreğinde 80-100 bine; XVI. yüzyılın ilk yarısında 400 bine; aynı asrın sonunda ise 700 bine ulaştı ve Avrupa'nın en büyük şehri oldu⁶⁹.

Diğer taraftan, Osmanlı kroniklerinin tamamı, Karaman sürgünlerinin İstanbul'un hangi bölgesine iskân edildikleri hususunda tek bir yerleşim yerinden Aksaray mahallesinden bahsederler. Gerçektende, 1471 yılında Aksaray'dan sürgün edilenler İstanbul'da iskân edildikleri mahalleye, geldikleri memleketin adını vermişlerdir. 1546 tarihli bir vakıf defterindeki kayıtlara göre, fırını, dükkânları, çarşısı ve pazarı ile bu mahalle bir semte dönüşmüştür⁷⁰. Bu hususla ilgili Osmanlı kroniklerinden Hadidi'de şu ifadeler yer alır:

“Yaparlar çarşu bazar u evler
Ana şimdi Aksaray bazarı derler”⁷¹.

Yine vakfiyelere göre, Lârende (Karaman)liler Büyük Karaman; Konyahılar Küçük Karaman mahallelerine yerleştirildiler⁷². Fatih camii Büyük ve Küçük Karaman ile Saraçhane mahallelerinin ortasında yer alır⁷³. Dolayısıyla, Fatih camiinin etrafı Büyük ve Küçük Karaman mahallelerinin buldukları alanlardır. 1546 tarihli vakıf defterindeki “Pazar-ı Karaman-ı küçük” ve “Suk-ı (çarşı) Karaman)” şeklindeki kayıtlardan her iki Karaman mahallesinin de Aksaray mahallesi gibi normal bir mahalle olmadığı, gelişerek bir semte dönüştüğü anlaşılır⁷⁴. Ayrıca, yukarıda bahsedilen vakıf defterinde “Mahalle-i Mescid-i Ereğlü” diye kayıtlı bir mahalle mevcuttur.

⁶⁸ Bursa Yenişehir'den gelenler Yeni mahalleye, Üsküp'ten gelenler Üsküplü mahallesine, Manisahlılar Macuncu mahallesine, Eğridirliiler Eğrikapıya, Bursalılar Eyüp Sultan'a, Tireliler Vefa'ya, Çarşanbalılar Çarşamba (Çarşamba) semtine, Kastamonulular Kazancı mahallesine, Gelibolulular Tersane'ye, İzmirliiler Büyük Galata'ya, Sinoplu ve Samsunlular Tophane'ye, Akkoyunlular Üsküdar'a, Akka, Gazze ve Remle'den kendi istekleriyle gelenler Tahtakale'ye yerleştirildiler. Bundan başka, Mora Rumları Fener'e, Balat şehrinden gelen Kıptiler Balat mahallesine, Safed'den gelen Yahudiler Hasköy'e, Arnavutlar Silivri kapısı civarına, Avrupalılar Küçük Galata'ya, Amasra, Karaman, Tokat, Sivas ve Bayburt'tan gelen Ermeniler Yenikapı, Kumkapı, Hasköy vs., Trabzonlu Hıristiyanlar Fener'e iskân edildiler. Ayrıca, İstanbul'a sürgün edildikleri bilinen Midilli halkı gibi bazılarının nereye yerleştirildikleri bilinmemektedir. Tekindağ, a.g.m., s. 1206.

⁶⁹ İncalcık, a.g.e., s. 141-144.

⁷⁰ Ö.Lütfi Barkan- Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953(1546) Tarihli*, İstanbul 1970, s. 109, 239, 312, 325.

⁷¹ Hadidi, a.g.e., s. 281.

⁷² Tekindağ, a.g.e., s. 1206.

⁷³ P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, Ter. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 45.

⁷⁴ Barkan- Ayverdi, a.g.e., s. 206, 289.

Ereğli sürgünleri Şehremini mevkiinin güney tarafında yer alan bu mahallede iskân edildiler⁷⁵.

Diğer taraftan, Karaman sürgünleri arasında Hıristiyan halk da mevcuttur. Fatih'in içoğlanı Angiolello, bunların çok azının Rumca bildiğini, tamamının Türkçe konuştuğunu, dinî kitaplarını Türkçe ve Arap harfleri ile yazdıklarını belirtir⁷⁶. İstanbul ile ilgili eserini XVII. yüzyılda yazan Eremya Çelebi Kömürçiyân'da Narlıkapı'da sur dâhilinde ve civarında Karamanlı Rumların sakin olduğunu ifade eder ve onlardan şöyle bahseder:

“...Civarda ve sur dâhilinde Karamanlı denilen halk oturmaktadır. Bunlar, Rum oldukları halde Rumca bilmezler ve Türkçe konuşurlar⁷⁷. Sultan Mehmed, İstanbul’u zapt etikten sonra onları buraya getirmiştir⁷⁸”.

Karamanlılar hakkında Alman elçilik heyeti ile İstanbul’a gelen Hans Dernschwam’da eserinde kısa ve yukarıdaki verilere benzer bilgiler kaydeder.

⁷⁵ Barkan- Ayverdi, *a.g.e.*, s. 396.

⁷⁶ Angiolello, *a.g.e.*, s. 76.

⁷⁷ Yunanlı araştırmacı Evangelia Balta’nın araştırmasına göre, XIX. yüzyıl ve XX. asrın başlarında yayınlanan kitap ve makalelerde, Karamanlılar’dan Türkçe konuşan Rumlar olarak bahsedilir. Karamanlica yayınlanan kitaplarda yazarlar okuyucularına, “Ortodoks Hıristiyanlar” ya da “Ortodoks Anadolu Hıristiyanları” diye hitap ederler ve Karamanlı teriminden asla bahsetmezler. Fakat Orta Anadolu’da yaşayan bu topluluk Anadolu Türklerince “Gâvur”, Yunanlılar tarafından ise “Karamanlı” diye nitelenmekte ve her iki tarafça da hor görülmektedir. Buna mukabil, Karamanlılar da kendilerini Müslümanlara karşı Hıristiyan, Katolik ve Protestanlara karşı Ortodoks ve Yunanlılara karşı da Anadolu Rum’u olarak tanımlıyorlardı. Evangelia Balta, bütün bu verilere rağmen bunların kökeni hakkında kesin bir kanaate ulaşamamakta ve iki farklı görüş ileri sürmektedir. Birincisi, Karamanlılar Yunan kökenlidir. Bunlar Anadolu’nun merkezine yerleşmiş Türk boylarının etkileşimi sonucu Türkofon olmuşlar ya da Türkofon olmaya zorlanmışlardır. İkinci görüşe göre ise, bunlar Bizans topraklarına göç edip, Bizanslıların dinini kabul etmiş Türklerin torunlarıdır. (Evangelia Balta, “Türkofon Bir Halk Olarak Karamanlı”, *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, s. 365-369.)

Buna mukabil Türk araştırmacı Yonca Anzerlioğlu’na göre, Türkler tarih boyunca çeşitli inançları benimsediler. Bunlardan Balkanlar’a göç eden Hun, Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz ve Kumanlar arasında Bizans kilisesinin misyoner faaliyetleri sonucu Hıristiyanlık dini yayıldı. Bu Türkler Hıristiyanlığı benimsemelerinin yanı sıra sınır bölgelerini korumak amacı ile Anadolu’nun farklı bölgelerine iskân edildiler. Bundan başka, Selçuklular döneminde de iç siyasi çatışmalar sonucu bazı Selçuklu Türkleri saf değiştirdi, Hıristiyanlığı kabul etti ve Bizanslıların hizmetine girerek “Türkopolalar” diye anılmaya başlandı. Bizans’a sığınan Selçuklu sultani II. İzzeddin Keykavus’un askeri bu türden olup, zamanla Konstantin Melik, Sergios Türkopoulos, Sultan Dimitrios vs. isimler almaya başladılar. Bu Türkler Balkanlar’daki Hıristiyan Türkler gibi Bizans ve Selçuklu dönemlerinden sonra Osmanlılar zamanında da varlıklarını muhafaza ettiler. Ortodoks mezhebini benimseyip, Fener Rum Patrikhanesine bağlı olan bu Türkler, Karamanlı diye isimlendirildi. Bunlar ibadet dili olarak Türkçeyi kullanmakta, Türkçe isimler taşımakta, düğün, folklor, oyun, türkü, mani ve gelenek-göreneklere açısından Anadolu’nun Müslüman Türkleri ile aynı özellikleri taşımaktadırlar. (Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Ankara 2003, s. 321-322.)

⁷⁸ Eremya Çelebi Kömürçiyân, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Ter. Hrand D. Andreasyan, Yay. Kevork Pamukçiyân, İstanbul 1988, s. 2.

Bunların Rumcayı anlamadıkları halde ibadetlerini Rumca yaptıklarını, ama konuşma dillerinin Rumca değil Türkçe olduğunu ifade eder⁷⁹.

Bundan başka, XVIII. asırda İstanbul tarihini yazan İncicyan'ın eserinde rivayete dayanarak verdiği bilgilere göre, Sultan Mehmed Karaman bölgesinden Ermenileri İstanbul'a getirtti ve onları Samatya tarafına yerleştirdi. Bunlar önce Surp Georg adını taşıyan kilisenin önünde bulunan ormanda çadırlarda yaşar iken, daha sonra bu kilise etrafında yaptıkları bin kadar evde ikamet etmeye başladılar⁸⁰. Buna göre, Karaman bölgesinden İstanbul'a sürgün edilen Hıristiyanlar sadece Rumlardan ibaret değildir. 1477 İstanbul tahririne göre, bu şehirdeki Ermenilerin nüfusu 434 hanedir⁸¹. Bu durumda İstanbul'daki Ermeni nüfusunun bir kısmının Karaman bölgesinden getirilen Ermeniler oluşturur.

Karamanlı tarihçi Şikari, İstanbul'a sürgün edilen Karamanlı Gayrı Müslimlerin sayısını da çok abartılı olarak 7.000 olarak verse de gerçekte, 1477 yılında yapılan sayıma göre, İstanbul'a sürgün edilen Karamanlı Rumlar 384 hanedir. Bu tahrire göre o ana kadar İstanbul'a getirilen toplam Ermeni hane sayısının 434⁸² olduğunu dikkate alıp, 384 hanenin üzerine bir miktar Karaman sürgünü Ermeni nüfusu ve her iki veba vakasındaki kayıplar eklendiğinde toplamda tahmini 550-650 haneden ibaret bir nüfus ortaya çıkar. Karamanlı Rum ve Ermeniler, bu hane sayıları ile 1477'de İstanbul içinde % 4.5 ve Gayrimüslim nüfus arasında % 9'luk bir paya sahiptir. Ayrıca Hans Dernschwam 1553'te şehirde Ermeni, Rum ve Karaman Rum'u olmak üzere toplam 6785 Hıristiyan halkın yaşadığını belirtir⁸³.

Diğer taraftan, İstanbul'un taşıyabileceği nüfusun üzerinde olan Karaman sürgünü halk, ya devlet zoru ile ya da kendi arzuları ile şehri terk ettiler. Bunların bir kısmı geri memleketlerine döner iken, diğer bir kısmı ise İstanbul'dan Rumeli'ye doğru uygun şehir ve kırsal alanlara yerleştirildiler. Karamanlı tarihçi Şikari'de yer alan "*Tefsire kadir üç yüz şeyh, vaiz, müfti, âlim, abid sürdü. Lâkin bunlar İstanbul'da sakin olmayub üç yıldan sonra kaçub yine geldiler*"⁸⁴, şeklindeki kayda göre sürgünlerin bir kısmı olan Karaman bölgesinin seçkinleri üç yıl sonra geri döndüler. Bu şekilde Rumeli'ye yerleştirilen Karaman bölgesi sürgünlerinden bazı konar-göçerler de bir müddet sonra eski yurtlarına geri döndüler. Mesela, 1500 yılı tahrir defterindeki bir kayıтта,

⁷⁹ Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat*, Çev. Yaşar Önen, Ankara 1987, s. 78.

⁸⁰ İncicyan, *a.g.e.*, s. 40.

⁸¹ İnalçık, *a.g.e.*, s. "gös.yer."

⁸² İnalçık, *a.g.e.*, s. 141.

⁸³ Hans Dernschwam, *a.g.e.*, s. 148.

⁸⁴ Şikari, *a.g.e.*, s. 197.

Konya sancağı Eskiil kazâsına bağlı Kürekçiler cemâatinin önce öte yakaya (Rumeli) geçip sonra geri döndükleri belirtilir⁸⁵.

Elimizdeki dört farklı veriye göre, 1467, 1468, 1471 ve 1474 yılı Karaman sürgünleri Havsa, Edirne, Selanik şehirleri ile Tesalya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna bölgelerine yerleştirildiler.

Birinci kaynağımız Osmanlılar öncesi XIII. asrın ikinci yarısında Rumeli'ye göçmüş ve burada vefat etmiş olup, bu coğrafyadaki Müslüman-Türk gazi çevrelerinde sembol manevi bir şahsiyet haline gelen Sarı Saltuk⁸⁶ ile ilgili yazılan menakıbnâmedir. XV. yüzyılın sonlarında Ebül-Hayr-ı Rûmî tarafından yazılan *Saltuknâme*'ye göre Konya'yı ziyaret eden Sarı Saltuk'u şehrin ayanı eşrafi ve halk karşılar, elini öperler. Onu misafir ederler. Sarı Saltuk Cami-i Kebirde halka vaaz ve nasihatla bulunur, İslâm dinini korumalarını ve zulümden kaçınmalarını söyler. O devamında:

“...Sizler gaza niyetine çıkup ev ile yurdla Endriyye (Edirne) varunuz, zira bunda (burada) ibadetten anda(orada) yatup uyumak hayırludur. Kanda kaldı kim ibadetidesiz, sevablar bulasız” diyüp halkı hep ol yireylte (teşvik)di. Ölsöz ile Konya diyarından bin ev göçüb Rumili'ne girüp oturdılar. Etrafa gazalar iderlerdi.Vardılar, Endriyyekal'asına girüp oturdılar.”⁸⁷

Gerçekte Edirne, Sarı Saltuk'un yaşadığı XIII. yüzyıldan tam bir asır sonra Osmanlılar tarafından fethedildi. Edirne'nin fethinden yaklaşık altmış yıl önce vefat eden bir şahsın böyle bir faaliyette bulunması doğal olarak imkân haricidir. Fakat malum olduğu üzere, menakıb nâmelerde olağandışı vakaların bolca yer alması normaldir. Nitekim Saltukname'ye göre de, Sarı Saltuk dervişleri ile birlikte Rumeli'yi fethetmiş; hatta Dünya'nın birçok yerinde İslam adına gazalar yapmıştır.

O halde Yukarıda Saltuknamede yer alan ifadelerin gerçeğe bağlantısı ne olabilir? Burada dikkat edilmesi gereken husus, eserin yazarı Ebül-Hayr Rûmî'nin Edirne'de yaşıyor olması ve menakıb nâmeyi bu yıllarda yani sürgünün yapıldığı 1470'li yılların başında derleyip Şehzade Cem'e sunmasıdır. Hemen her hadiseyi Rumeli'nin efsanevi mutasavvıf şahsiyeti Sarı Saltuk'a bağlayan ve birçok gerçek meseleyi onun üzerinden dillendiren Ebül-Hayr Rûmî, siyasi atmosferin oldukça ağır olduğu bu süreçte, başka hassas meseleler de olduğu gibi kuvvetle muhtemel tanık olduğu bu sürgün hadisesini derlemesine bu şekilde almayı uygun gördü.

⁸⁵ “Cemâati Kürekçiler tâbi Eskiilhassâhâ-i şehzâde. Zikr olan cemâat kadimden Eskiil'li olup, sonra öte yakaya geçübhaliyâgiri bu yiregelübtemekkünemetmegin iki koyuna bir akça ve bad-ı hevâları vireler. Ve oturdıkları yerde sahib-i arza öşrin vereler. At çekmeyeler deyü ellerinde şehzâde tâlebekâhumektubivar.”, *BOA, TD, nr.32, s. 46.*

⁸⁶ A.Yaşar Ocak, “Sarı Saltuk ve Saltuknâme”, *Türk Kültürü*, S. 197 (Mart 1979 Ankara), s. 267.

⁸⁷ Ebül-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme*, Haz. Ş.H. Akalın, C.II, İstanbul 1988, s. 244-245.

Ebül-Hayr Rûmî'ye göre, Konya'dan Edirne'ye gelen ya da sürgün edilenler şehrin kal'ası içine yerleştirilmiş olup sayıları, 1000 hanedir. Bu rakam biraz abartılı olsa gerektir. Bundan başka aşağıda görüleceği üzere, eserinde 1471 Havsa sürgünlerine yer veren Angiolello'nun, bu kasabanın hemen yakınında bulunan Edirne'ye yönelik bir sürgünden bahsetmemesi, Ebül-Hayr Rûmî'nin ifade ettiği göç yani sürgün hadisesinin, Aksaray sürgünlerinden önce gerçekleştiğinin ve Edirne'ye Konya ve Larende'den getirilenlerin yerleştirildiğinin göstergesidir.

Ebül-Hayr Rûmî'yi dolaylı olarak doğrulayan başka bir kaynak, Fatih'in Eğriboz Kal'asının fethinde esir düşüp, İstanbul'a götürülerek Şehzâde Mustafa'nın hizmetine verilen Angiolello'dur. Ona göre;

“...Fatih Ege denizinde yer alan Eğriboz kalasının fethinin ardından İstanbul'a dönüş yolunda 25 Ağustos 1470'te Edirne ovasına ulaştı. Orada birkaç gün dinlendi. 30 Ağustos'ta gittiği Havsa'da önemli bir olay gerçekleşti. Şehrin yabancı bir sakininin bazı kitapları çalınmıştı. Hırsız yakalamp kazığa oturtuldu, ama Havsa'nın bütün sakinleri, kadın, erkek, çoluk çocuk hep birlikte İstanbul'a gönderildi. Şehir bir süre boş kaldıktan sonra, Sultan Karaman'dan yeni yerleşimciler getirtti...”⁸⁸.

Öncelikle burada görüldüğü üzere, ilginç bir sürgün söz konusudur. Basit bir hırsızlık hadisesi yüzünden önce bir kasabanın halkı topyekûn memleketlerinden uzaklaştırıldı ve daha sonra Karaman'dan getirilen ahali onların yerine buraya yerleştirildi. Basit bir adli vaka yüzünden acilen Havsa kasabası halkının sürgün edilmesinin hakiki sebebi, 1467 yılında vuku bulan veba salgınında İstanbul'un önemli nüfus kaybı olmalıdır.

Bundan başka Angiolello'ya göre, Havsa kasabası bir müddet metruk bırakıldı. Bu süre en azından yedi-sekiz aydır. Çünkü Havsa'dan halkın sürgün edilmesi Eylül 1470'te gerçekleşti. Üçüncü Karaman sürgünleri ise 1471'de yapıldı. Bu sürgünlerin kış mevsiminde gönderilmesi mümkün olmadığına göre, onlar muhtemelen Nisan 1471'de yola çıkarıldılar. Ayrıca, belirtilmesi gereken bir husus da, son Karaman sürgünlerinin Aksaray'dan yapılması dolayısıyla Havsa kasabasının yeni sakinlerinin bu şehirden gelen şahıslar olmasıdır. Aksaray'dan Havsa'ya sürgün edilen nüfus ise XVI. asrın başlarında bir kasabanın ortalama 300-350 hane olduğu dikkate alındığında, tahmini olarak bu rakamlar civarındadır.

Ayrıca, Caterino Zeno, seyahatnâmesinde Karaman sürgünlerinin bir kısmının Larende'den Osmanlı hâkimiyetinde olan Yunanistan (Tesalya)'a gönderildiğini belirtir. O eserinde Karaman sürgünlerinden bahsederken bu durumu “...*Toros*

⁸⁸ Angiolello, *a.g.e.*, s. 92.; Babinger, *a.g.e.*, s. 250. Bu iki çeviri arasında önemli farklılıklar mevcut olup, Babinger'deki çeviri esas alındı.

dağlarının yakınında yer alan Lârende tarafına gitti...” ve “...*Bu tertiple kolaylıkla dağlık topraklara girip bütün halkı esir edip Yunanistan'a gönderdi...*”⁸⁹, şeklinde ifade eder.

Bu kayıtlarda dikkati çeken önemli bir nokta, Karaman sürgünlerinin bir kısmının Yunanistan'a gönderilmesinin yanı sıra, onların Lârende'nin dağlık bölgesinden olmalarıdır. Buna göre, Lârende'den Yunanistan'a sürgün edilen halk, Karaman beyliğine önemli askerî destek veren ve Toroslar'da konar-göçer olarak yaşayan aşiretlerdir.

Diğer taraftan, Tesalya ve Selanik'te yaşayan ve kendilerine “Konyarlar” denilen yarı yerleşik bir Türk topluluğu mevcuttur. Konyarlar ismi yöre halkının Konyalılar kelimesini bu şekilde telaffuz etmelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Batılı araştırmacılar Konyarların bu bölgeye Anadolu'dan geldikleri hususunda neredeyse hemfikirdir. Nitekim Tesalya'nın Serfice yöresinde yaşayan Türkler arasında kendilerinin Konya'dan geldiklerine dair bir inanış mevcuttur⁹⁰. Bu mesele ile ilgili batılı araştırmacıların tartışma konusu ise Konyarlar'ın ne zaman Yunanistan'ın Tesalya bölgesine geldikleridir. Batılı araştırmacılar, daha Selçuklular'ın henüz Anadolu'ya gelmedikleri X.asrın başlarından XVII. asrın başlarına kadar çeşitli zaman dilimlerini, Konyarların Rumeli'ye geliş tarihleri olarak gösterirler⁹¹.

Bu bağlamda, Caterino Zeno'nun, seyahatnâmesinde verdiği bilgiler ile Konyarlar hakkında yukarıda bahsedilen görüşler karşılaştırıldığında, bunların 1467-1474 yılları arasında Osmanlılar tarafından Konya, Ereğli ve Lârende'den sürgün edilen halk olduğu net olarak anlaşılır. Konyarlar Tesalya'da Kozan; bunun kuzeyinde Sarıgöl diye de anılan Kayalar ve Selanik'in kuzeydoğusunda yoğun olarak yaşamakta idiler. Bölgede bulunan diğer Türklere mensup konar-göçer Yörükler pek benzemeyen Konyarlar, Osmanlı devletinin Yörükler ve Tatarlar için tanzim ettiği kanunnamelerin diğer bir ifade ile hukukî düzenlemelerin dışında tutuldular. Konyarlar, nüfus bakımından Yörüklerden az olup, konar-göçer hayat tarzı sürmekte, daha çok Yanya ile alış veriş yapmakta ve kendi adlarını taşıyan meşhur halılar dokumakta idiler⁹².

Öte yandan Osmanlı tarihleri, Karaman sürgünlerinin şehirli esnaf ve sanatkârlardan (ehl-i sanayi) ibaret olduğunu belirtirler⁹³. Oysa Caterino Zeno'nun, seyahatnâmesinde yer alan “*dağlık topraklara girip bütün halkı esir edip Yunanistan'a gönderdi...*”⁹⁴, şeklindeki ifadesini Konyarların varlığı teyit etmektedir. Bu durumda Karaman sürgünleri hem şehirli hem de köylü ya da konar-göçerdir. Bunların şehirli

⁸⁹ Gündüz, *a.g.e.*, s. “gös.yer.”

⁹⁰ Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul 1957, s. 11.

⁹¹ Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 9-13.

⁹² Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 13.

⁹³ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 216 ; Hadidi, *a.g.e.*, s. 281.

⁹⁴ Gündüz, *a.g.e.*, s. “gös.yer.”

olanları, İstanbul, Edirne ve Havsa gibi şehir ve kasabalara yerleştirilirken, şehirli ya da esnaf veya sanatkâr olmayanlar Rumeli'nin kırsalında iskân edildiler.

Benzer bir durum Fatih'in Yunanistan'dan İstanbul'a yaptığı sürgünler için de söz konusudur. Fatih daha önce İstanbul'a sürgün ettiği Morahlardan fen, sanat sahibi ve bilgili olanları şehir içinde yerleştirirken, diğerlerini İstanbul civarındaki boş topraklara parça parça dağıtıp yeni köyler kurdurdu. Bunların tarım ile uğraşmaları için hepsine tohumluk ve çift hayvanı verildi⁹⁵.

Tesalya ve Selanik'e sürgün edilen Karamanlıların sayısı ne kadardır? Bu husula ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir. Bununla birlikte, batılı araştırmacıların dikkatini çektiklerine ve onlar üzerine birçok araştırma yapıldığına göre⁹⁶, Konyarlar en azından önemli sayıda bir topluluktur. Bu bağlamda Yunanistan'a sürgün edilen Karamanlılar en azından 1000-1500 hane olmalıdır.

Diğer taraftan Karaman sürgünlerinin Rumeli'deki iskânı İstanbul, Trakya ve Yunanistan'ın Tesalya bölgesi ile sınırlı olmayıp, kapsamlıdır. Fatih'in içoğlanı, Angolello'da Rumeli'de bahsi geçen yerlerin haricinde, Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna'ya da Karaman sürgünlerinin yerleştirildiğini belirtir. Günümüze intikal eden bazı ipuçları da bu durumu teyit eder. Şöyle ki, bugün Rumeli de Bulgaristan, Makedonya, Kosova, Bosna ve Sırbistan'ın birçok yerinde sakin Osmanlı bakiyeleri veya Anadolu'ya geri dönmüş Türklerin torunlarının ifadelerine göre, ataları Balkanlara Konya'dan gelmişlerdir.

Karaman Sürgünlerinin Yankıları

Osmanlı devleti sürgün icraatı ile bölge halkına yapmış olduğu sert ve ağır muamele ile yetinmedi. Kendi kronikleri ve Karamanlı tarihçi Şikari ve batılı kaynaklardaki kayıtlara göre Osmanlılar, Karamanlıların esas merkezleri ve Medine vakıfları olan Lârende ve Ereğli'de ağır tahribat yaptı. İşte bu noktada kutsal Medine vakıflarının zarar görmesinin İslâm âlemindeki olumsuz etkilerini kırmak amacıyla olsa gerek, Osmanlı kronikleri yapılan zulmü kabul etmekle birlikte, padişahı kurtarmak adına suçu Veziriazam Rum Mehmed Paşa'ya yıkarlar. Halbuki sürgün işini "ılımlı"⁹⁷ bir şekilde yürüttüğü için Veziriazâm Mahmud Paşa görevden alındı ve bu göreve Rum Mehmed Paşa tayin edildi. Osmanlı tarihçileri ittifakla bu görev deği-

⁹⁵ Kritoluvus, *a.g.e.*, s. 163.

⁹⁶ Lejean, Gervinus, Jirecek, Herzberg, Tuma, Cvijic, Franchet d'Esperj, Ivanof, Hoppe, Traeger ve Oberhummer gibi birçok batılı araştırmacı eser ve makalelerinde bir şekilde Konyarlar'dan bahsetmişlerdir. Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 10-11.

⁹⁷ Kemalpaşazâde, Mahmud Paşa'nın sürgün görevini ferman gereği yaptığına işaret ederek "El-me'mûrûma'zûrun" dediğini belirtirken (İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. 276), Hoca Sadeddin, onun bölge halkının gönlünü alarak bu vazifeyi ifa ettiğini yazar. (Hoca Sadeddin, *a.g.e.*, C. III, s. 96.)

şiminin Rum Mehmed Paşa'nın entrikası sonucu vuku bulduğunu savunurlar⁹⁸. Hatta Aşıkpaşazâde ve Kemalpaşazâde daha da ileri giderek, padişah emrinin dışında çıkan Rum Mehmed Paşa'nın amacının İstanbul'un fethinin intikamını almak olduğunu ileri sürerler⁹⁹. Bu husus ile alakalı Aşıkpaşazâde:

“Veziri Rum Mehmed Padişah'a eyidür: “Devletlü Sultanum! Mahmud Paşa sürdüğü evleri teftiş edüb gördüm. Ekseri fakirlerdür. Ve hem azdur”, dedi. “ Ve ganî (zengin)'lerin sürmedi” dedi. Padişah eyidür : “Var imdi sen dahi, göreyüm ne yazarsın” dedi. Bu Rum vezir İstanbul'un intikamın almağa gayette müştak (arzulu) idi. Kim Ehl-i İslâm inciteyidi¹⁰⁰. Bu kez fırsat buldı. El hâsul-ı kelim Lârende'den ve Konya'dan ziyade evler almaktan muradı Rum Vezirünbuyidi. Kim Ehl-i İslâmın evlerin yıkdırub ve rızıkların ve düzenlerin bozdurmak idi. Lârende'yi şöyle yazdı kim Mevlânâ'nın oğlını (torunu) bile sürdi kim ol emir Ali Çelebi oğlu Ahmed Çelebidür. Elhâsul Rum Mehmed padişah emrinden daşraige ntecâvüz etmiş idi”¹⁰¹, diye yazar.

Bundan başka yukarıda bahsedildiği üzere, Osmanlı kroniklerinin tamamı sürgün esnasında ve daha sonrasında bölge halkına yapılan zulmün tek sorumlusu olarak Rum Mehmed Paşa'yı gösterirler. Bu paşayı ağır bir biçimde eleştirirken, onu mağlup eden Varsaklara mensup Uyuz beyi ise överler¹⁰²; hatta onun Rum Mehmed Paşa'nın ağırlıklarını ele geçirmesini alaycı bir üslup ile yazarlar¹⁰³. Bu hususu Neşri:

“Rivayettir ki, bir gün yine Sultan Mehmed, veziri Rum Mehmed Paşa'ya kapı kullarını koşup ve Anadolu askerinden bir nice sancaklar koşup, Karaman'a gönderüp, eyittü: “ Var Karamanoğlu'na ol vilâyetten çıkar. Hal-ka zulm edip oturmasın” dedi. Andan Rum Mehmed Paşa yürüyüp Lârende'ye çıktı mescitleri, medreseleri harap edip, atası evi gibi vîrân etti. Şehrin avretini ve oğlanını soydurup üryan ettirdi. Andan sürüp, Ereğli'ye varıp, vilâyetini, köylerini yıkıp harap ettirdi. Ol vilâyetin halkı gelip, eyittüler: “Hey zâlim, bu vilâyet Medine-i Resûl'e vakıftır. Yarın Allah Resulüne ne cevap verirsin?” dediler. “Anın vakfını yıkarsın,” dediler. Ol zâlim öyle diyeni öldürdü. Âhirkenduyi dahi Hünkâr (Fatih) it gibi tepeleyip, ol Müslümanların

⁹⁸ Neşri, *a.g.e.*, C.II, s.783; İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, “gös. yer.”; Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 216; Hoca Sadeddin, *a.g.e.*, C.III, s. 95-96; Hadidi, *a.g.e.*, s. 277.

⁹⁹ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. “gös.yer.”; İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. “gös.yer.”

¹⁰⁰ Kemalpaşazâde bu hususla ilgili: “bu hikâyetirivâyeti iden eyidür: “Mezkûr bed- re'y (kötü fikirli) ün ağzından işitdim, eyitti: “Sultan Mehmed İstanbul'a etdiğin ben Lârende'ye ettim”, İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. “gös.yer.”

¹⁰¹ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. “gös.yer.”

¹⁰² Her fırsatta Türkmenleri ağır bir şekilde aşağılayan Kemalpaşazâde Uyuz Bey hakkında: “Mezkûr nâhiyette Varsak beğlerinden Uyuz Beğdimekle meşhur şecâ'atlema'rûf, cür'et ü celâdetle mevsûf bir boy beyi vardı...” diye yazar. İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. 300.

¹⁰³ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 218; İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. “gös.yer.”

intikamını alıverdi. Andan Varsak vilâyetine varıp, Uyuz Bey derlerdi. Bir Varsak beyi varidi. Karamanoğlu anı Varsak'a hâkim kalmıştı. Diledi kim, anı dahi ele getire. Uyuz Bey, Rum Mehmed Paşa'ya bir derbend gibi kara taşlı yerde bir iş etti kim, Karaman'dan bile bi-zâr oldu. Ol zâlim zulümle aldığı ol haram malları, anda taş arasında döküp, kaçtı. Şöyle ki, yanında olanların yarısı halâs olmadı, kırıldı. Andan Varsak beyceğizleri, Uyuz Bey'e karşı gelip, eyittiler: "Bu Rum Mehmed Paşa, ne hoş kişi olur. Etrafin malını keremler edip, bizimçün cem' edip, getiriverdi", dediler..."¹⁰⁴, diye kaydeder.

Burada görüldüğü üzere, önce Rum Mehmed Paşa'ya verilen görevdeki hedef bellidir. Neşri'ye göre onun görevi, adaletten sapan, kendi halkına dahi zulüm yapan Karamanoğulları'nı Karaman bölgesinden uzaklaştırmaktır. Bu gerekçe, Osmanlıların Anadolu'yu ilhak siyasetlerinde ileri sürdükleri meşruiyet gerekçelerinden birisidir. Fakat Neşri ve diğer kroniklere göre, Rum Mehmed Paşa aldığı görevin aksine, adaleti tesis için gittiği Karaman bölgesinde görülmemiş derecede zulüm yaptı. Bundan başka, Neşri Anadolu halkı ve İslâm âleminin tepkilerini azaltmak için suçu tek başına Veziriazâma yıkar, onu mağlup eden Varsak beyini över; hatta Varsak beylerinin ağzından onunla alay eder. Akabinde de Rum Mehmed Paşa'nın Müslümanlara yaptığı ağır zulmün bedelini idam edilerek ödediğini belirtir.

Buna ilaveten diğer Osmanlı tarihçileri gibi Kemalpaşazâde de, Karaman bölgesine yapılan zulümde Rum Mehmed Paşa'yı ağır bir şekilde suçlamakla birlikte, daha katı bir tavırla Paşanın bu zulmü yapmasının gerekçesini, onun sözleri ile bölge halkının Osmanlı devletine asi (bağı) Karamanoğulları'na yardım etmesi ile izah etmekten de geri durmaz. Bu da daha öncede bahsedildiği üzere, Osmanlıların Anadolu beyliklerini ilhak siyasetinde ileri sürdükleri diğer bir meşruiyet gerekçesi ve propaganda aracıdır. Dolayısıyla, Kemalpaşazâde'ye göre, Rum Mehmed Paşa zulüm yapmakla halkı incitmekle haksızdır, ama yaptığı eylem hukuken meşrudur. Çünkü O nihayetle Selçuklular'dan sonra Anadolu'nun tek meşru sahibi Osmanlı Devleti'ne isyan eden asileri cezalandırmıştır. Bu hususla ilgili Kemalpaşazâde esrinde:

"Rum Mehmed Paşa: "Sultân-ı zamânâyâğı (düşman) olan bâğı (asi) ye itâ'at etdinüz etbâ'ü eşyâ'nın âlâtı ve mühimmâtın görivirübmü'âvenet (yardım) etdiniz" deyü evvel Lârende'yi ardınca Ereğli'yi yıktı...."¹⁰⁵, diye yazar.

Diğer taraftan, Karamanlı tarihçi Şikari eserinde, hem sürgünlere hem de bölge halkına yapılan zulme ayrıntılı bir şekilde yer verir. Fatih'in son Karaman seferinden bahseden Şikari:

¹⁰⁴ Neşri, *a.g.e.*, C.II, s. 789-791.

¹⁰⁵ İbn-i Kemal, *a.g.e.*, VII. Defter, s. 299.

“Ezincâib; Kökezoğlu, bu zülmü görü bağlayı ağlayı Bulgar Dağı'na çıkub şehre olan zulmü hikayetidüb, Karamanoğlu, Beylerle şöyle ağlaştular ki cihan feryad ile doldu. Kökez oğlu eyder : “Şimdengeru bizim diriliğimizden ölmemiz yeğdir”. Sekiz bin Bulgar'ın senkendaz(taş atan) askerini cem idüb, dört bin de Oğuzoğlu alub on iki bin er ile ilgar idüb, ol gice halkın yatdığı yere irişüb, seharin göç zamanında Osmanlı askerinin önün alub, şövletig (kılıç) urdular ki sekiz bin âdem helâk oldu. Gedik Ahmed Paşa kaçub, halkı dönderüb şehre götürdüler. Ez-in-câib: Kasım Bey yedi bin er cem idüb, Lârende'ye geldi, ne gördü? Kani ol mamur şehir? Kani ol ziba (güzel) saraylar? Taraf taraf çarşular ve pazarlar? Kani Şah Alâeddin'nin ve Mehmed Han'ın ve Mahmud'un ziba köşkleri? Kani selâtin camiler? Cümle harab ü yebab(yıkık dökük) olmuş. Şehir kavmi beylerin görüb, koyun kuzuya karşı gelür gibi görüşüb, feryadü figan asümana (gök)çıkıdı. Bir zaman ağlaştılar. Didiler ki: “Takdir Huda'nındır”. Ağladığımızın faidesi yokdur. Cümle şehir halkını alub Bulgar'a çıkdılar. Bir zaman böyle geçindiler Lârende on bir yıl harabe kaldı. Ravieyder: “ Sultan Diyar-ı Karaman'ı oğlu Cem'e verdi. Gelüb Konya'da üç yıl sakin oldu. Sonra gelüb Lârende harabesini gördü. Olan zulme vakıf oldu. Bi-ihüyar ağladı. Zira ehli insaf padişah(şehzâde) idi. Lârende'de bir saray ve bir bedesten ve bir miktar çarşu, pazar yapıdı. Zulmü def idüb, adalete başladı. Karaman halkı Cem Sultan'dan hoşnut olub bir birgelüb cem olub, yine mülklerin mamur eylediler. Cem Sultan Lârende'nin mamur olmasına sebep oldu”,dedikten sonra, Şehzâde Cem'in Karamanoğlu Kasım Bey ile karşılaşmasını ve onunla dost olmasını kaydeder”¹⁰⁶.

Siyasî tarih araştırmacıları, Şikari'yi kaynak gösterirken haklı olarak ihtiyatlı davranırlar. Bunun gerekçesi olarak ta onun eserinde kronolojinin bulunmamasını, hadiseleri zaman zaman birbirine karıştırmalarını ve aşırı mübalagayı gösterirler. Bununla birlikte Şikari, Osmanlı kaynaklarına dayanılarak bahsedilen son hadiseleri yukarıda doğruya yakın kaydeder. Şikari eserinde Osmanlı kroniklerinde ya yer almayan ya da az bahsedilen bazı hususlara daha geniş yer verir. Mesela Lârende'nin tahribi hususunda somut bilgiler verir ve Şehzâde Mustafa'nın vefatından sonra Karaman valisi olan Cem Sultan'ın bölgeyi yeniden imar etmesinden sitayişle bahseder. Bölgeye yönelik zulüm konusunda fazla abartıya kaçmaz. Bundan başka, Şikari'de sürgün hususunda da Osmanlı kroniklerinden farklı bilgiler de mevcuttur.

Şikari'nin yukarıdaki ifadeleri, Osmanlı kroniklerinin verdiği bilgiler ile mukayese edilerek tahlil edildiğinde, bir beyliğin veya devletin yıkılışının hazin tasviri olduğu görülecektir. Artık daha evvel Karamanoğulları adına üst perdeden söylenen sözler terk edilmekte ve kadere rıza gösterilmektedir. Yine, yukarıdaki kayıtların büyük kısmının doğruluğu dikkate alındığında bu sözlerin propagandadan uzak bir feryat olduğu kabul edilecektir. Benzer bir tasvir, İstanbul'un Osmanlıların eline

¹⁰⁶ Şikari, *a.g.e.*, s. 198.

geçişinde de mevcut olup, Bizans tarihçisi Dukas Türklerin şehri fethini ve akabinde yağmalamasını acıklı bir biçimde kaydeder¹⁰⁷.

Osmanlıların Karaman beyliğini ilhak süreci ve sonrasında yaşanan istikrarsız ve huzursuz ortamı, XV. yüzyılın meşhur mutasavvıflarından Şeyh Hamid-i Veli (Somuncu Baba)'nin oğlu, kendisi de tasavvuf ehli olan dönemin görgü şahidi Yusuf Hakiki Baba, divanında ele alır. O, dönemin maddi ve manevi analizini yapar. Divanının bir yerinde önce misaller ile Karaman halkına nasihatlar da bulunur, ardından siyasî durumun tespitini yapar, sonra da ironi yaparak Osmanlıları tenkit eder:

“Yıkılıb şerhler serâları gör
Oldı evvelki gibi yabanlık

Haslet-i hafız-ı biladî'llâh
Gerek olayıdımgıhbânlık

Halkı zulmile tarumar iden
Anlar oldızihicihanbânlık

Karamanlığını komaz Karaman
Gitmiş illa ki ibn-i Osmanlık
Gazilik garetemübeddel olub
Divlikoldı hem Süleymanlık”¹⁰⁸.

Bu beyitlere göre, Osmanlılar Karaman şehirlerini yıktı, (halkını sürdü) virane-ye döndürdü. Dolayısıyla Karaman ülkesi önceki gibi (Moğol işgali) ıssızlaştı. Halkı zulüm ile perişan edenler (Osmanlılar) ne hoş (!) hükümdar oldular. Karaman hanedanı beyliğinden vazgeçmez, ama artık onların sonu geldi. Bundan sonra bu ülkenin sahibi Osmanlılar olacak. Gazi kimlikleri ile şöhret bulan Osmanlılar, gaza ile yağmayı eşit tuttu. Böylece zorbalık sultanlık olarak görüldü.

Yusuf Hakiki Baba, divanının başka bir yerinde de Karaman ülkesinin, önce Osmanlılar (Türk) , sonra da 1472 yılında Karaman'a yardıma gelen Akkoyunlular (Tatar) tarafından yağmalamasını, perişan olup baştan başa yıkılmasını ve zulüm görmesini şu beyitler ile ifade eder:

“Elinde Türk ü Tatarun zebun olub Karaman
Yıkıldı ser-te-ser uş ser-nügunolub Karaman

Dirigzulmiledürlü cefa vücevrçeküb
İniler uş kamunun bağı hûn (kan) olub Karaman”¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. 179-183.

¹⁰⁸ Yusuf Hakiki Baba, *Yusuf Hakiki Baba Divânı'ndan Seçmeler*, Haz. Erdoğan Boz, Ankara 2011, s. 118.

Yusuf Hakiki Baba, daha sonra Karaman toplumu adına öz eleştiride bulunur ve her mutasavvıf gibi Karaman halkının başına gelenlerin kendi kötülüklerinden kaynaklandığını, bu sebeple de ilahî cezaya çarptırıldıklarını uzun misaller vererek anlatır¹¹⁰.

Sürgünler Sonrası Osmanlıların Karaman Siyaseti

Sonuçta öteki tarafın yani Karamanlıların tek kaynağı Şikari'nin yanı sıra batılı kaynaklar ve hemen hemen bütün Osmanlı kaynakları başta Lârende olmak üzere, Karaman Beyliği'ne ait şehirlerin yakılıp yıkılması, bu beyliğe ait medeni unsurların, saray, köşk, cami, medrese vs. yok edilmesi hususunda hem fikirdir. Hatta yukarıda ifade edildiği üzere, bu mesele Anonim Sırp tarihinde de "1467/8'de Padişah(Fatih) Karaman üzerine yürüdü ve Gavala (Gevâle) şehrini tahrip etti ve orada birçok şehiri yıktırdı" ¹¹¹, diye kayıtlıdır. Nitekim yukarıda bahsedilen tahrir defterinde, Şikari'nin Osmanlılar tarafından yıkıldığını söylediği beş camiden sadece "Sultan Cami'i" mevcuttur¹¹². Bundan başka Karaman Beyliği'ni ilhakı esnasında Fatih, Konya yakınlarındaki Gevâle kalesini yıktırdı¹¹³. Gerçi bu, Fatih'in fetih siyasetinin bir parçası olup, benzer uygulamaların çok daha fazlasını Rumeli'de yaptı ve lüzumsuz birçok kaleyi ortadan kaldırdı. Fakat burada ilginç bir durum söz konusudur. Fatih bir taraftan, Gevâle Kal'asını yıktırırken, diğer taraftan da aynı bölgede Ahmedek (İç kal'a)kal'asını yaptırdı¹¹⁴. Şikari'nin Fatih için "*Karamanoğlu'nun saraylarını yıkub, yerine bir hisar yaptı ki, her kulesi asımaneyişdi*", dediği hisar Ahmedek kalesi olmalıdır.

Fatih niçin böyle davranmış olabilir? Bunun psikolojik bir davranış olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki, Fatih Karamanoğulları'na karşı duyduğu öfkeden hareketle, onlara ait fiziki varlıkları ortadan kaldırıp yerlerine Osmanlı damgasını vurmak istemiş olmalıdır. Daha önce bahsedildiği üzere, buradan öteye Anadolu'yu, hatta daha ötesi Suriye ve Mısır'ı zapt etmeye hazırlanan Fatih'in önünde Karamanoğulları, en büyük engeldir. Onun için Fatih bir taraftan, bu beyliğin gücünü, ulema, eşraf ve sanatkârlarını İstanbul'a sürgün ederek devre dışı bırakırken diğer taraftan da onlara ait gösterişli mimari eserleri bertaraf ederek onları gözlerden de irak kılp unutturmak istemiş olmalıdır.

¹⁰⁹ Yusuf Hakiki Baba, *a.g.e.*, s. 124.

¹¹⁰ Yusuf Hakiki Baba, *a.g.e.*, s. 124-127.

¹¹¹ J. Bogdan, a.g.m., s. "gös.yer."

¹¹² BOA, TD.nr.387, s. 118.

¹¹³ M. Zeki Oral, "Fatih Sultan Mehmed'inGevale Kalesi İle Karaman İllerini Fethi ve Hamidi'nin Terci-i Bendi", *İD*, C.IV, (1958 Ankara), s. 81-89.

¹¹⁴ Halil İnalçık, "Mehmed II", *İA*, C. VII, s. 518.

Fatih Karaman Beyliği'ni ilhak ettikten sonra Konya valiliğine ilhak siyaseti gereği Şehzâde Mustafa'yı atadı¹¹⁵. Karamanlı hanedan mensupları ve aşiretlerin Osmanlılara yönelik direnişleri Mustafa'nın sancakbeyliği yaptığı dönemde de devam etti. Diğer bir ifade ile Osmanlılar Karaman bölgesinde henüz kesin bir hâkimiyet kuramadı. Nitekim Angiolello, 1474 yılında Şehzâde Mustafa'nın vefat haberinin, önceden Karaman beyi Pir Ahmed'in hizmetinde olan, yeni askerlerin isyan etmesinden korkularak gizlendiğini belirtir¹¹⁶.

Buna karşın Şehzâde Cem, kardeşi Mustafa'nın vefatı üzerine Konya sancakbeyliğine tayin edildi ve tabii olarak Osmanlıların klasik "istimalet" siyasetini tatbik ederek, Şikari'nin de ifade ettiği üzere, özellikle Lârende'yi yeniden imar etti ve bölge halkına kendisini sevdirdi¹¹⁷. Bu sebeple de Şikari eserinde Cem Sultan'dan övgü ile bahseder.

Şikari Şehzâde Cem'i sadece Karaman yöresine yaptığı hizmetlerinden dolayı mı över? Şüphesiz bunun katkısı inkâr edilemez. Fakat Şikari'nin Cem'i methetmesinin gerçek sebebi, onun Karamanoğlu Kasım Bey ile dost olması ve Fatih'in ölümü sonrası saltanat mücadelesinde onunla işbirliği yapmasıdır. Şayet, Cem iktidar mücadelesinde muvaffak olsa idi Karaman Beyliği'ni Kasım Bey'e iade edecekti¹¹⁸. Nitekim Şikari Cem'in Bulgar dağında Kasım Bey ile karşılaşmış dost olduklarını ve onun II. Bayezid'e karşı mücadelesinde ona yardım ettiğini kaydeder¹¹⁹. Diğer taraftan, Osmanlı kronikleri de bu meseleyi Şikari'yi teyit edecek biçimde yazarlar¹²⁰. Bu bağlamda, XV. yüzyıl Karamanlı şairlerinden Aynî de divânında, Kasım Bey ile Şehzâde Cem dostluğundan sıkça bahseder ve defalarca Cem'e olan hayranlığını dile getirir. O, şehzâde hakkında hem mersiye yazmış, hem de onu öven gazeller söylemiştir:

“Meh-i bedrün kemâli rûy-ı Şeh Cem
Şeb-i kadrünvisalümuy-ı Şeh Cem”

-----, 121.

Bundan başka, Osmanlılar bir taraftan Fatih dönemi ve sonrasında Karamanoğulları'nın askerî gücünün çok önemli bir bölümünü teşkil eden Turgudoğulları,

¹¹⁵ Tursun Bey, *a.g.e.*, s. 146.

¹¹⁶ Angiolello, *a.g.e.*, s. 76.

¹¹⁷ M. Cavit Baysun, “Cem”, *İA*, C.III, s. 72.

¹¹⁸ Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, C.III, s. 192-215; Hadidi, *a.g.e.*, s. 312-314; Gelibolulu Ali, *a.g.e.*, C.I, Kısım. II, s. 819-825.

¹¹⁹ Şikari, *a.g.e.*, s. 198-204; Baysun, a.g.m., s. “gös. yer.”

¹²⁰ Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, C.III, s. “gös.yer.”; Hadidi, *a.g.e.*, s. “gös.yer.”; Gelibolulu Ali, *a.g.e.*, C.I, Kısım. II, s. “gös.yer.”

¹²¹ Aynî, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Haz.A. Mermer, Ankara 1997., s. 571.

Bayburdoğulları, Varsaklar, Kosunlar gibi konar- göçer Türkmenlerden devlete karşı muhalefete devam edenleriyle mücadeleyi sürdürdüler. Diğer taraftan aynı aşiretlere mensup olup devlete bağlı kalanlar ise kendilerine birçok haklar bahşeden ve Fatih döneminde ihdas edilen “Atçekenlik” adlı bir sisteme dâhil edilerek devlete ısındırıldılar¹²².

Karaman sürgünleri ile ilgili son söz olarak, Osmanlılar bu sürgünleri gerçekleştirerek, bu durumdan azami ölçüde faydalandılar ve çift yönlü amaçlarına ulaştılar. Onlar bir taraftan Fatih gibi cihanşümul ülkülere sahip hükümdarları ile İslâm âlemine yönelik hedefleri önünde en büyük engel Karaman Beyliği'nin sonu gelmez direnişini kırdılar. Diğer taraftan da bu sürgünlerden hem yeni başkent İstanbul'un hem de Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında istifade ettiler.

KAYNAKLAR

Arşiv Vesikaları

- a. Tahrir Defterleri
BOA, TD. nr.32.
BOA, TD. nr.387.
- b. Diğer Vesikalar
BOA. K.K. Ahkâm Defteri, nr.67.

Yayınlanmış Arşiv Vesikaları

- Barkan, Ö. Lütfi – Ayverdi, Ekrem Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953(1546) Tarihli*, İstanbul 1970.
- Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Neşr. Halil İnalçık, İstanbul 1987.

Kaynak Eserler

- Anonim, *Gazâvât-ı Sultan Murad b. Mehemed Han*, Yay. Halil İnalçık- Mevlüd Oğuz, Ankara 1989.
- Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âli Osman*, Haz. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri-I*, İstanbul 1949.
- Aynî, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Haz. A. Mermer, Ankara 1997.
- Bogdan , J., “Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri”, Çev. A. Nimet Kurat, *TAD*, S.3, (Ankara 1966), s. 183-195.

¹²² Hasan Basri Karadeniz, *Atçeken Oymakları (1500-1643)*, -Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi-, Kayseri 1995, s. 35.

- Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.
- Ebül-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme*, Haz. Ş.H. Akalın, C.II, İstanbul 1988.
- Eremya Çelebi Kômürçiyân, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Ter. Hrand D. Andreyan, Yay. Kevork Pamukçiyân, İstanbul 1988.
- Gelibolulu Ali, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbar*, Haz. İ.H. Çuhadar, C.I, Kısım. I, II, Kayseri 1997.
- Giovan Maria Angioiello, *Fatih'in İçoğlanı Anlatıyor, Fatih Sultan Mehmed*, Çev. Pınar Gökpar, İstanbul 2011.
- Gündüz, Tufan, *Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri-Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini'nin Seyahatnâmeleri-*, İstanbul 2006.
- Hadidî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.
- Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat*, Çev. Yaşar Önen, Ankara 1987.
- Hoca Sadettin, *Tacü't Tevârih*, Yay. İsmet Parmaksızoğlu, C.II, Ankara 1992.
- İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, II. Defter, Haz. Ş. Turan, Ankara 1991.
- , *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, Haz. Ş. Turan, Ankara 1991.
- Konstantin Kostenecki, *Stefan Lazareviç, Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu*, Çev. Hüseyin Mevsim, İstanbul 2009.
- Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni*, Çev. Karolidi, Sad. M. Gökman, İstanbul 1967.
- Müneccimbaşı, *Camii'd Düvel*, Çev. Ahmed Ağırakça, İstanbul 1995.
- Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nüma*, Yay. M. A.Köymen- F.R.Unat, C.I, Ankara 1987.
- Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, Haz.Nihal Atsız, İstanbul 1972.
- Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara 1984.
- Rûhî, *Rûhî Tarihi*, Haz. Y. Yücel- H.E. Cengiz, *Belgeler*, S.18, (1989-1992 Ankara), s.439-472.
- Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*, Neşr. Mesud Koman, Konya 1946.
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.
- Yorgios Sfrancis, *Yorgios Sfrancis'in Anları*, Çev. Levent Kayapınar, İstanbul 2009.
- Yusuf Hakikî Baba, *Yusuf Hakikî Baba Divânı'ndan Seçmeler*, Haz. Erdoğan Boz, Ankara 2011.

Araştırmalar-İncelemeler

- Anzerlioğlu, Yonca, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Ankara 2003.
- Babinger, Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, İngilizceden Çev. Dost Körpe, İstanbul 2002.
- Balta, Evangelia, “Türkofon Bir Halk Olarak Karamanlı”, *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, C.IV, s. 365-369.
- Barkan, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İÜ. İFM*, C.XI, (İstanbul 1949-1950), s. 542-561; C.XIII, (İstanbul 1951-1952), s. 56-78.
- Başta, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989.
- Baysun, M. Cavit, “Cem”, *İA*, C.III, s. 69-81.
- Emecen, Feridun M., “XVI. Asır Başlarında Bir Göçün Tarihçesi Gelibolu’da Sirem Sürgünleri”, *JOS (Osmanlı Araştırmaları)*, S.X, (İstanbul 1990), s. 171-175.
- Gökbilgin, Tayyib, *Rumelide Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul 1957.
- İnalçık, Halil, *Ottoman Empire The Classical Age (1300-1600)*, London 1973.
- , *Devlet-i ‘Aliyye*, İstanbul 2009.
- , “Mehmed II”, *İA*, C. VII, s. 506-535.
- , “Osman Gazi’nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul 1997, s. 78-101.
- , “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, Çev. H. Can Tuncer, *Cogito (Osmanlı Özel Sayısı)*, S.19, (Yaz-1999 İstanbul), s. 115-135.
- İncicyan, P.Ğ., *18. Asırda İstanbul*, Ter. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976.
- Karadeniz, Hasan Basri, *Osmanlılar İle Beylikler Arasında Anadolu’da Meşruiyet Mücadelesi*, İstanbul 2008.
- , *Atçeken Oymakları (1500-1643)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1995.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C, II, İstanbul 2005.
- Ocak, A.Yaşar, “Sarı Saltuk ve Saltuknâme”, *Türk Kültürü*, S.197 (Mart 1979 Ankara), s. 266-275.
- Oral, M. Zeki, “Fatih Sultan Mehmed’in Gevale Kalesi ile Karaman İllerini Fethi ve Hamidi’nin Terci-i Bendi”, *VD*, C.IV, (Ankara 1958), s. 81-89.

- Orhonlu, Cengiz, “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971, s. 91-97.
- Özdemir, H. Ahmet, “II. Murad’ın Bir Diplomasi Zaferi: İbn Hacer’in Fetvası”, *Yeni Türkiye*, S.31, (Ocak-Şubat 2000), Osmanlı Özel Sayısı, s. 791-800.
- Sümer, Faruk, “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.1, (Ankara 1963), s. 1-108.
- Tekindağ, M.C. Şihabettin, “Karamanlılar”, *İA*, C. VI, s. 316-330.
- , “İstanbul”, *İA*, C. V/II, s. 1199-1214.
- , “Teke-Eli ve Teke-Oğulları”, *İÜ. Ed.Fak. TED.*, S.7-8 (İstanbul 1977), s.55-92.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1982.